

**MİLLİ TEMİNAT ANDI VE CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ'NÜN 30 TEMMUZ-22
AĞUSTOS 1949 TARİHLİ EGE GEZİSİ**

Öğr. Gör. Dr. İsrail KARATAŞ*

ÖZ

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok partili düzene geçmiştir. Yeni düzen beraberinde birçok siyasal sorunları getirmiştir. En önemlilerinden birisi partiler arasındaki gergin ilişkilerdir. Öyle ki bazen iktidar partisi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile muhalefet partisi olan Demokrat Parti (DP) arasındaki ilişkilerin gerginliği; tek parti sistemine geri dönülmesi gerektiği tartışmalarına neden olmuştur. Aksi halde yeni düzenin; Türkiye'yi büyük bir felakete götürebileceği konuşulmaya başlanmıştır. Bu tür durumlarda partili Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Türkiye'nin geleceği ve demokratik rejimin devamından yana tavır alarak bir arabulucu rolü üstlenip partiler arasındaki gerilimi azaltmaya çalışmıştır. Tarafsız bir devlet başkanı sıfatıyla ilk arabulucu görevini, 12 Temmuz 1947 Beyannamesi'ni yayınlamak suretiyle yerine getirmiştir. Bu beyannameyle, gergin olan iktidar-muhalefet ilişkileri yumuşatarak normal seyrine girmiş ve çok partili düzene devam edilebilmiştir. Fakat kısa bir süre sonra siyasal ilişkiler; özellikle DP'nin İkinci Büyük Kongresi'nde (Haziran 1949) yayınlanan Milli Teminat Andı dolayısıyla tekrar gerginleşmiştir. Türkiye'nin bekası ve çok partili düzenin geleceği üzerine endişeli tartışmalar tekrar başlamıştır. Bunun üzerine partili Cumhurbaşkanı İnönü, ikinci kez partiler arasında hakemlik rolü üstelenerek siyasal gerginliğe son vermeye karar vermiştir. Bu sefer diğerinden farklı olarak bunu halkla temas etmek suretiyle gerçekleştirmek istemiştir. 30 Temmuz-22 Ağustos 1949 tarihleri arasında Ege Bölgesini gezen İnönü, başta seçmenlere olmak üzere isim vermeden siyasal partilere siyasal şiddetin ne gibi sorunlara yol açacağını anlatmış ve onları siyasal mücadelelerini barış içinde yapmaları hususunda uyarmıştır. Ancak İnönü'nün halen partili cumhurbaşkanı olması ve önceki yıllarda verdiği sözleri yerine getirmemesi nedenleriyle Ege gezisi DP tarafından farklı yorumlanmış ve İnönü hedefine ulaşamamıştır. Tam tersine 1950 seçim sürecinin başlamasına kadar partiler arasındaki ilişkiler daha da gerilmiştir.

Bu çalışmada, İnönü'nün partiler arasındaki ilişkileri yumuşatmak, siyasal güvenliği sağlamak ve halk arasında yaratılmak istenen siyasal şiddeti engellemek ve en önemlisi de demokratik rejimlerde siyasal mücadelenin yöntemini anlatmak için nasıl bir çaba gösterdiği sonuçlarıyla birlikte ortaya konulmaya çalışılmıştır. DP'nin ise, İnönü'nün bu çabalarını ne şekilde algıladığı ve nasıl bir tepki gösterdiği irdelenmiştir. Çalışmanın hazırlanmasında, dönemin gazeteleri başta olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşiv belgeleri, araştırma, inceleme ve hatıra eserleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Ege Gezisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Milli Teminat Andı, Milli Husumet Andı, İktidar-Muhalefet İlişkileri.

**NATIONAL GUARANTEE OATH AND PRESIDENT İSMET İNÖNÜ'S AEGEAN TRIP
ON 30 JULY-22 AUGUST 1949**

ABSTRACT

After the Second World War, Turkey switched to a multi-party system. The new order brought with it many political problems. One of the most important was the strained relations between the political parties. Sometimes even the tension of relations between the ruling party Republican People's Party (RRP) and the opposition party, the Democrat Party (DP) causes a

* Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi/Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, israfil.karatas@alanya.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-4940-9344

debate on the need to return to the single party system. Otherwise, it was thought that the new order could lead Turkey to a great disaster. In such cases, the party-member president İsmet İnönü took a stand in favor of the future of Turkey and the continuation of the democratic regime and tried to reduce the tension between the parties by acting as a mediator. As an impartial head of state, he fulfilled his first mediator duty by issuing the 12 July 1947 Declaration. With this declaration, the tense power-opposition relations softened and entered their normal course, and the multi-party order could be continued. But after a short time, political relations became tense again, especially because of the National Guarantee Oath published in the Second Great Congress of the DP (June 1949). Worried discussions on the survival of Turkey and the future of the multi-party system have started again. Thereupon, the party-member president İnönü assumed the role of arbitrator between the parties for the second time and decided to put an end to the political tension. This time, unlike the other, he wanted to achieve this by contacting the public. İnönü, who visited the Aegean region between 30 July and 22 August 1949, told the political parties, especially the voters, what kind of problems political violence would cause, and warned them to make their political struggles in peace. However, due to the fact that İnönü is still a party-member president and he did not fulfill the promises he made in previous years, the Aegean trip was interpreted differently by the DP and İnönü could not reach his goal. On the contrary, the relations between the parties were even more strained until the 1950 election process started.

In this study, İnönü's efforts to soften the relations between parties, to ensure political security and to prevent the political violence that is desired to be created among the people, and most importantly, to explain the method of political struggle in democratic regimes, will be tried to be revealed with the results. It has been examined how DP perceived these efforts of İnönü and how he reacted to them. In the preparation of the study, especially the newspapers of the period, Republic Archive documents of the Presidency of the Republic of Turkey State Archives, research, analysis and memorabilia were used.

Keywords: President İsmet İnönü, Aegean Trip, Republican People's Party, Democrat Party, National Guarantee Oath, Pledge of National Enmity, Power-Opposition Relations.

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de iç ve dış gelişmelerin ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün etkisiyle çok partili düzene geçme kararı alınmıştır. İlk muhalefet partisi işadamı Nuri Demirağ tarafından 18 Temmuz 1945'te Milli Kalkınma Partisi (MKP) adıyla kurulmuştur. Partinin programı ve kurucularının davranışları nedeniyle ciddiye alınmamıştır (Goloğlu 2012: 441-442). Ardından Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içerisindeki muhalif milletvekilleri Celâl Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün öncülüğünde 7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat Parti (DP) ise oldukça itibar görmüştür. Böylece DP'nin kurulmasıyla Türkiye'de gerçekte çok partili düzene adım atılmıştır (M. Karataş 2021: 42; Eroğul 2013: 174-178). İktidar partisi CHP, DP'yi kuruluşunun ilk aylarında dostça karşılamış ve dolayısıyla belli bir süre iki parti arasındaki ilişkiler iyi düzeyde seyretmiştir. CHP'nin, DP'yi başlangıçta olumlu karşılamasında DP'nin siyasi faaliyetlerini birkaç ilde sınırlı tutması ve "*demokratik bir süs olmaktan*" öteye gidemeyeceğini düşünmesi etkili olmuştur. Fakat DP'nin çok kısa bir sürede halk tarafından ilgiyle karşılanıp hem üye hem de çeşitli illerde şube sayısını artırması CHP tarafından endişeyle karşılanmış ve onun gelişmesini önlemeye yönelik çeşitli baskılar yapılmaya başlanmıştır. Bu baskılar, DP yöneticilerince olumlu karşılanmayınca CHP-DP arasındaki ilişkiler gerginleşmiştir (Karpataş 2015: 240-241; Burçak 1979: 64-67). Bu suretle yeni siyasal düzenin daha ilk

aşamasında ortaya çıkan çatışma, ülkenin gelecek yıllardaki siyasi atmosferini olumsuz yönde etkileyecek ve demokratik rejimin başarılı olup olamayacağı hususunda bazı endişeleri beraberinde getirecektir.

DP, 1946-1950 yılları arasındaki muhalefeti döneminde seçim güvenliğinin sağlanması, seçimlerin yargı organlarının denetimi altında yapılması, antidemokratik yasaların kaldırılması, hükûmetin ve devlet bürokrasisinin iktidar ile muhalefete tarafsız davranması ve devlet başkanlığı ile parti başkanlığının birbirinden ayrılması gibi temel konuları sürekli gündeme getirmiştir. CHP'nin ise bu istekleri yerine getirme konusunda aceleci davranmaması ya da istekleri fazla bulması partiler arasındaki ilişkileri gerginleştirmiştir (Haytoğlu 2011: 86-88).

Mevcut yasaları, çok partili düzene uygun hale getirmek isteyen CHP, 10 Mayıs 1946'da 2. Olağanüstü Kurultayı'nı toplayarak Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün değişmez genel başkan ve milli şef sıfatlarını kaldırarak genel başkanlık için seçim şartını getirmiştir. Bunun dışında sınıf esasına dayalı dernek ve siyasi parti kurma yasağının kaldırılması ve tek dereceli seçim sisteminin kabul edilmesi kararları alınmıştır. Devlet başkanlığı ile parti genel başkanlığının birbirinden ayrılmayacağı vurgulanmıştır (Koçak 2013: 181-182). Burada alınan kararlar doğrultusunda 5 Haziran 1946 tarihinde seçim kanununda değişiklik yapılarak iki dereceli seçim sisteminden vazgeçilmiş ve yerine tek dereceli seçim sistemi kabul edilmiştir (Güngör 2004: 30). Muhalefetin itirazlarına rağmen gizli oy-açık sayım usulü ile seçimlerin adli denetim altında yapılması konusunda bir değişikliğe gidilmemiştir. Ardından cemiyetler kanununda değişiklikler yapılarak sendikaların kurulmasının önündeki yasal engel kaldırılmıştır. Ayrıca üniversite özerkliğini sağlayan yeni bir kanun yürürlüğe sokularak üniversiteler özerk hale getirilmiş ve hükûmetlere gazete ile dergi kapatma yetkisini veren Matbuat Kanununun 50.maddesi kaldırılmıştır (Koçak 2013: 182). Böylece belli oranda liberalleşme sağlanmasıyla birlikte CHP, 1947 yılında yapılması gereken genel seçimleri bir yıl erkene alarak 21 Temmuz 1946 tarihinde yapmaya karar vermiştir. CHP'nin kararında, DP'nin hızla gelişmesinden duyulan endişe etkili olmuştur. Başta DP yöneticileri olmak üzere diğer muhalefet partileri, erken seçim kararının altında yatan nedenin muhalefetin ilerlemesinin önüne geçmek olduğunu öne sürerek bu karara karşı çıkmışlardır (Burçak 1979: 71-73)¹. Seçimleri boykot etmeyi bile düşünen DP yöneticileri, boykotun kendileri açısından zarar getirebileceğini değerlendirmiş ve istemeyerek de olsa erken seçime katılma kararı almıştır. Seçim kampanyası sırasında partilerin karşılıklı suçlamaları, gergin olan siyasi atmosferi partiler arası çatışmaya dönüştürmüştür (Karpas 2015: 247-251). 21 Temmuz'da yapılan seçimlerde 465 milletvekilliğin 397'sini CHP, 61'ini DP, 7'sini bağımsızlar kazanmıştır (Tuncer 2002: 320). DP'ye göre; seçimler hükûmetin ve idarenin baskısı altında gerçekleştirilmiş ve birçok ilde DP aleyhinde usulsüzlükler yapılmıştır. DP'nin bütün itirazlarına rağmen yeni açılan meclis, itirazları reddetmiştir (Eroğul 2013: 179-180). Bundan sonraki siyasi

¹ Cumhurbaşkanı ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, partisinin 10 Mayıs 1946'da toplanan 2. Olağanüstü Kurultayı'nda İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yaşanan çatışmaları ve Türkiye içinde son bir yıldır TBMM'nin otoritesi üzerinde yapılan tartışmaları gerekçe göstererek seçimin erkene alınmasını istemiştir. İnönü'ye göre, "İçeride ve dışarda hiçbir politika, otoritesinden şüphe edilen bir BMM ile yürütülemez" (Toker 1990: 107).

süreçte DP tarafından 1946 seçimi hileli seçim olarak sürekli gündemde tutulacak (Güngör 2004: 30-31) ve CHP bu seçimler nedeniyle sürekli eleştirilecektir (Çavdar 2019: 459). Yeni meclisin açılmasıyla birlikte DP, yeni dönemde de hükûmete karşı sert muhalefet politikasını sürdürmeyi tercih edecektir (Eroğul 2003: 38).

21 Temmuz 1946 tarihli genel seçimden sonra CHP-DP arasındaki anlaşmazlık, otoriter tutumuyla tanınan CHP eski genel sekreteri Recep Peker'in yeni hükûmeti kurmakla görevlendirilmesinden sonra daha da derinleşmiştir. Başbakan Peker'in *"Devlet nizamını her şeyin üstünde tutan otoriter eğilimleri ve demokrasiyi küçümsüyor gibi görünmesi"*, öte yandan muhalefet partisi DP'nin sert muhalefeti iktidar muhalefet ilişkilerini oldukça germiştir (Timur 2003: 74). Gerginleşen siyasi atmosferde 7 Ocak 1947 tarihinde toplanan DP'nin Birinci Kurultayı'nda kabul edilen Hürriyet Misakı, CHP'nin büyük tepkisine neden olmuştur. Hürriyet Misakı'nda hükûmetten anayasaya aykırı kanunların değiştirilmesi, seçimlerin adli denetim altında yaptırılması ve devlet başkanlığı ile parti başkanlığının birbirinden ayrılması isteniyordu. Bu isteklerin yerine getirilmemesi halinde DP, milletvekillerini meclisten çekme tehdidinde bulunuyordu. CHP, bunun meclisi DP'liler lehine karar almaya zorladığını iddia ederek Hürriyet Misakı'nın antidemokratik bir özelliğe sahip olduğunu ifade etmiş ve tepkisini sert bir şekilde ortaya koymuştur. Böylece DP'nin Birinci Kurultayı'ndan 1947 yazına kadar karşılıklı ağır suçlamalara dayanan sert tartışmalar yaşanmıştır (Karpas 2015: 268-277; Unat 2011: 848). Cem Eroğlu'na göre, *"seçimlerden başlayarak 1947 yılının ortalarına dek giderek artan siyasal çekişme öyle bir düzeye gelmiştir ki çok partili düzenin sürdürülüp sürdürülmeyeceği bile tereddüt konusu olmuştur"* (Eroğul 2013: 181). Tefik Çavdar'a göre de yine kurultayın aldığı kararlar, özellikle Hürriyet Misakı, iktidarın tekrar muhalefete saldırmasına neden olmuş ve iktidar-muhalefet ilişkileri normal rayından çıkmıştır (Çavdar 2019: 461-462).

Demokratik rejimlerde, mevcut rejimin istikrarı muhalefet ile iktidar arasında sağlanacak belirli bir güvene bağlıdır. Muhalefet gelecek seçime kadar baskı görmeyeceğine ve seçimi kazanması halinde iktidara gelebileceğine, iktidarın ise muhalefetin yürürlükteki yasalara ve temayüllere saygılı olacağına inanması halinde bu güven duygusu oluşabilecektir. Fakat çok partili düzene geçiş sürecinde DP'lilerin, CHP'nin demokratikleşme konusundaki samimiyetine inanmaması iki parti arasındaki güven duygusunun oluşmasını engelleyen en önemli neden olarak ortaya çıkmıştır (Demirel 2021: 59-60). Özellikle 1946 seçimlerinde ve sonrasında DP'ye karşı uygulanan baskılar samimiyetsizliğinin en önemli belirtileriydi. Aşağıda da görüleceği üzere, iktidar-muhalefet arasındaki güvensizliği ortadan kaldırıp mevcut istikrarı sürdürmeye çalışmak Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye düşecektir.

Böyle bir çatışma ortamında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, çok partili düzenin devamından yana tavır alarak partiler arasındaki krize müdahale etme kararı almıştır. Parti başkanlığı sıfatını bir kenara bırakan İnönü, 1947 yılının Haziran ayından itibaren Başbakan Recep Peker ve DP Genel Başkanı Celâl Bayar ile birtakım özel görüşmeler gerçekleştirmiş ve onların şikâyetlerini dinleyerek taraflar arasında hakemlik yapmıştır (Koçak 2013: 185). Parti başkanları ile yapılan görüşmelerin sonucunda İnönü tarafından yayınlanan ve tarihe 12 Temmuz Beyannamesi olarak geçen belge ortaya çıkmıştır. 12 Temmuz Beyannamesi'nde İnönü partiler arasındaki çatışmayı şu sözleriyle sona erdirerek çok partili düzenin devam edebilmesini sağlamıştır: *"...Benim*

son dinlediğim karşılıklı şikâyetler içinde mübalağa payı ne olursa olsun, hakikat payı da vardır. İhtilalci bir teşekkül değil, bir kanuni siyasi partinin metotlarıyla çalışan muhalif partinin iktidar partisi şartları içinde çalışmasını temin etmek lazımdır. Bu zeminde, ben, Devlet Başkanı olarak, kendimi her iki partiye karşı eşit derecede vazifeli görürüm...Meşru ve kanuni siyasi partilere karşı tarafsız, eşit muamele mecburiyeti, siyasi emniyet hayatının temel taşıdır...Varmak istediğim netice başlıca iki parti arasında temel şartın, yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet, bir bakımdan, memleketin emniyeti manasını taşıdığı için, benim gözümde çok önemlidir. Muhalefet, teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezme niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih olacaktır. Büyük vatandaş kitlesi ise, iktidarın bu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığıyla düşünebilecektir. Bu neticeye varmak için karşılaştığım güçlükler, çok zaman, yalnız, ruhi mahiyette olan amillerdir. Bu güçlükleri yenmek için siyasi hayatımızı idare eden, iktidarda ve muhalefetteki liderlerin samimi yardımlarını isterim..." (Burçak 1979: 129). Görüldüğü gibi, İnönü yayınladığı 12 Temmuz Beyannamesinde, CHP ile DP'nin şikâyet ve isteklerini dinlemiş ve onlara teminat vermek suretiyle özellikle siyasi güvenlikleri konusunda onları rahatlatmaya çalışmıştır. 12 Temmuz Beyannamesi hem CHP hem de DP tarafında genel olarak iyi karşılanmış ve tehlikeli boyutlara varan siyasi tansiyonu kısa bir süreliğine de olsa düşürmüştür (Karpas 2015: 283; Koçak 2013: 186). Partiler arasında siyasi güvenin sağlanması konusunda İnönü, bu beyannamede her iki partiye karşı eşit uzaklıkta olduğunu vurgulamış ve taahhütte bulunmuştur. Buna benzer bir taahhüt Atatürk tarafından Serbest Cumhuriyet Partisi'ne verilmişti, ancak yerine getirilmemişti (Koçak 2016: 53). İnönü'nün taahhüdü de, aşağıda da görüleceği üzere, gerçekleşmeyecek ve muhalefetin nazarında İnönü daha fazla güven kaybedecektir.

Her şeye rağmen Cemil Koçak'ın görüşüne göre, 12 Temmuz Beyannamesi demokratik rejimden geri adım atılıp atılmayacağı sorularına verilmiş önemli bir cevabı oluşturmaktadır. Bu tarihten itibaren yine bazı siyasi krizler meydana gelecektir, ancak onlar bir rejim krizi olmayacaktır (Koçak 2016: 12).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 12 Temmuz Beyannamesi'nde kendisini her iki partiye karşı eşit derecede vazifeli olduğunu açıklamıştır. İnönü hem bu vazifesini hem de partiler üstü ve tarafsız olduğunu millete göstermek için 1947 yılının Eylül ayında Doğu Anadolu ile Orta/Doğu Karadeniz illerini kapsayan bir yurt gezisine çıkmıştır. Gezisinde CHP'li milletvekillerinin yanı sıra DP milletvekili Nuri Özsan'ı yanında bulundurmıştır. Gittiği her ilde hem CHP hem de DP teşkilatlarını ziyaret etmiştir (Ateş ve Gökçeler 2019: 484-485)². Gezi boyunca yaptığı konuşmalarında yerel bürokrasi ve parti örgütlerinden tarafsız olmalarını ve muhalefet partisine karşı adil davranmalarını öğütlemiştir (Ahmad 2010: 46). Partililerden ve vatandaşlardan da yasalara saygı göstermeleri ve birbirine düşman olmamalarını istemiştir (Ateş ve Gökçeler 2019: 485). Gezisini tamamlayıp Ankara'ya 26 Eylül'de dönenen İsmet İnönü'yü istasyonda karşılayanlar arasında DP'nin kurucularından Fuat Köprülü ile bazı muhalif

² Söz konusu gezinin Türk demokrasi hayatına etkileri için bkz. Onur Çelebi, "Taşradan Demokrasiye Açılan Kapı: İsmet İnönü'nün 14-26 Eylül 1947 Tarihli Yurtiçi Gezisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 10, Sayı 54, Yıl 2017, ss. 279-297.

milletvekillerinin de yer alması İnönü'nün ülkede yarattığı partiler arasındaki bahar havasının derecesini göstermesi açısından önemliydi (Feroz ve Bedia Turgay Ahmad 1976: 36).

12 Temmuz Beyannamesi'nin bir sonucu olarak 9 Eylül 1947'de tek parti sisteminin geleneklerini sürdürme taraftarı olan Başbakan Recep Peker istifa ederek yerine ılımlı Hasan Saka Hükûmeti kurulmuş (Koçak 2013: 186-188) ve yeni hükûmetin programında siyasi güvenliğe önem verileceği, iktidar ve muhalefet partilerinin bürokrasi karşısında eşit muamele göreceklerine işaret edilmiştir (Burçak 1979: 135). Ayrıca, Hürriyet Misakı'nda belirtilen antidemokratik kanunların kaldırılacağı sözü de verilmiştir. Böylece CHP-DP ilişkileri gözle görülür şekilde yumuşamıştır (Koçak 2013: 188). Fakat 12 Temmuz Beyannamesi sonrası ilişkilerin yumuşaması DP içerisindeki birtakım muhaliflerin hoşuna gitmemiş ve DP yöneticileri hükûmet ile danışıklı dövüş içerisinde olmakla suçlanmışlardır. Parti içindeki muhalifler tarafından Hürriyet Misakı hatırlatılarak meclisten derhal çekilmesi istenmiştir. Muhaliflerin isteklerinin yerine getirilmemesinin sonucunda partiden istifa edenler ile ihraç edilenler, Millet Partisi (MP)'ni kurmuşlardır (Çavuşoğlu 2021: 148-149). Bu noktadan sonra DP, dağılma sürecini engellemek ve tabanın MP'ye kaymasını önlemek adına iktidara karşı sert politikaya dönüş yapmak zorunda kalmıştır (Karpas 2015: 311). Bu politikaya dönüşte DP'nin tabanını tutma isteğinin yanı sıra Saka Hükûmeti ve arkasından kurulan Şemsettin Günaltay Hükûmeti'nin antidemokratik kanunları değiştirme konusunda aceleci davranmaması da etkili olmuştur. Ekim 1948 ara seçimleri öncesinde yani 8 Temmuz 1948'de CHP, seçim kanununda önemli demokratik değişiklikler yapmıştır. Fakat DP'nin en çok istediği seçimlerin yargı organlarının denetiminde yapılması isteği yerine getirilmemiştir. Bu nedenden dolayı 17 Ekim 1948 ara seçimlerini DP'nin boykot etmesi (Karataş 2020: 554-555) partiler arası çatışmayı daha da artıran önemli bir gelişme olmuştur (Eroğul 2013: 69-70). Bu sırada ülkede ekonomik sorunların baş göstermesi DP açısından partiler arasındaki iyi ilişkileri çatışmaya dönüştürmesi açısından önemli bir fırsat da yaratmış ve yüksek enflasyon nedeniyle hükûmete yüklenilmiştir (Karpas 2015: 314; Eroğul 2003: 68).

Partiler arasındaki çatışma 20 Haziran 1949 tarihinde toplanan DP'nin İkinci Büyük Kongresi'nde kabul edilen Milli Teminat Andı ile zirve yapacaktır. İktidarın Milli Husumet Andı adını verdikleri bu siyasal belge (Timur 2003: 121-122) karşısında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, ikinci kez partiler arasında hakem rolü görevini üstlenmek isteyecek ve bu amaçla 1949 yılının Ağustos ayında 23 gün sürecek Ege gezisine çıkacaktır. Bu çalışmada devlet başkanı sıfatıyla Ege Bölgesini gezen İnönü'nün partiler arasındaki ilişkileri yumuşatmak, siyasi güvenliği sağlamak ve halk arasında yaratılmak istenen düşmanlığı, siyasi şiddeti engellemek ve en önemlisi de demokratik rejimlerde siyasi mücadelenin yöntemini anlatmak için nasıl bir çaba gösterdiği sonuçlarıyla birlikte ortaya konulmaya çalışılmıştır. DP'nin ise, İnönü'nün bu çabalarını ne şekilde algıladığı ve nasıl bir tepki gösterdiği de irdelenmiştir.

1. Milli Teminat Andı ve Etkileri

DP'nin İkinci Büyük Kongresi 20-25 Haziran 1949 tarihleri arasında toplanmıştır (Akşam 21 Haziran 1949: 1-2). Çeşitli nedenlerden dolayı DP yöneticileri, 12 Temmuz Beyannamesi'nin sağladığı geçici sükûneti terk ederek iktidara karşı amansız

muhalafetine geri dönmüştür. DP'nin iktidara karşı olan sertliği kongreden çıkacak kararlara da yansiyacaktır.

Kongrenin toplanma amaçları; partinin geçmiş ve gelecekteki siyasetini ele almak ve parti içindeki muhaliflerin etkinliğini kırmaktır (Karpas 2015: 318). DP Genel Başkanı Celâl Bayar, yaptığı konuşmalarla kongre üyelerinin çoğunluğunun desteğini alarak muhaliflerin etkinliğini yok etmiştir (Koçak 2013: 191-192). Devamında kongrenin en fazla üzerinde durduğu husus, seçim güvenliği meselesi olmuştur. Delegeleler, yargı denetiminin gerekliliği üzerine konuşmalar yapmışlardır (Eroğul 2003: 76). Bunun üzerine DP İdare Kurulu, İkinci Büyük Kongre'den şu sorunun cevabını talep etmiştir: *“Antidemokratik kanunlar değiştirilmez, seçim kanunu emniyet verecek ve adli teminatı ihtiva edecek şekilde konmaz, nihayet az veya çok farkla önümüzdeki seçimlerde de 21 Temmuz metotlarının tatbikine kalkışılacak olursa vaziyet ne olacak?”*(Akşam 21 Haziran 1949: 2). Bu soru, Ana Davalar Komisyonu'na havale edilmiş ve burada incelenmeye başlanmıştır (Burçak 1979: 176). Komisyon çalışmalarını sürdürürken kongrede bazı delegeler, 1950 seçimlerinde usulsüzlük yapılması halinde şiddete başvuracaklarını beyan etmişlerdir. Sandık güvenliğini can, mal ve ırz güvenliği ile eşdeğer gören bu delegeler, meşru müdafaa haklarını kullanacaklarını dile getirmişlerdir (Akşam 24 Haziran 1949: 1).³ Komisyonun hazırlayıp kongreye sunduğu ve oybirliği ile kabul edilen raporda ise, gelecek seçimlerde hile yapılması halinde nasıl hareket edileceğine dair özetle şunlar söylenmekteydi. Millet iradesinin serbestçe tecellisini sağlamak için oluşturulan seçim kanunlarının uygulanmaması, milletin haklarına bir tecavüz olacağından dolayı bu durum ülkeye büyük zarar verecektir. Buna izin vermemek için de hakları tecavüze uğrayan bütün seçmenler, meşru müdafaa halinde kalacak ve *“haklarını Anayasa ve Türk Ceza Kanununun müeyyidelerine dayanarak”* arama yoluna gideceklerdir. Alınan bu kararın CHP ve çevresince *“ihtilalci”* bir tutum olarak nitelendirilebileceğine dikkat çekilerek peşinen kendilerinin ihtilalci olmadıklarına vurgu yapılmış ve hemen ardından iktidara şöyle bir uyarıda bulunulmuştur: *“...vatandaş siyasi hak ve hürriyetlerinin kullanılmasına ve milli hâkimiyet esaslarına herhangi bir surette engel olacak kanun dışı hareketlerden tevakkî olunması lüzumunu memleketin en yüksek menfaatleri hesabına belirtmek isteriz”*. Bunun aksi yönünde harekete girişeceklerin ise, milletin husumetine maruz kalacakları ifade edilmiştir (Zafer 26 Haziran 1949: 1, 6: Timur 2003: 122).

Seçimlerde usulsüzlük yapılması halinde haksızlığa uğrayan vatandaşa kanunları ve mahkemeleri bir kenara bırakarak sandık başında meşru müdafaa hakkı tanıyan DP'nin bu kararı karşısında Şemsettin Günaltay Hükûmeti, DP'nin kanundışı hareket ettiği gerekçe gösterilerek hemen feshedilmesi gerekliliğini tartışmaya başlamıştır. Fakat Başbakan Günaltay'ın tartışmalarda ağırlığını koyması sonucunda, DP'nin kapatılmasından vazgeçilerek onun yerine resmi bir tebliğle DP'nin yayınladığı

³ Ağır tehditlerde bulunan isimlerden en önemlisi de DP'nin delegelerinden Osman Kapani idi. Kapani, Kongrenin 22 Haziran günkü oturumunda şunları söylemiştir: *“Önümüzdeki seçimlerde 21 Temmuz maskaralıklarını tekrar ettirmeyeceğiz. Rey sandığında uzanan el namusumuza uzanan elden farklı değildir. Önümüzdeki seçimlerde hiç kimse ölümü göze almadan hile yapamayacaktır. Şayet yapan olursa vatan haini damgasını bunların boyunlarına asıp kasaba kasaba köy köy dolaştıracamız. Fakat seçim başında da her şeyi kullanmaktan geri kalmayacağız.”* (Ulus 23 Haziran 1949: 3).

andın beğenilmediği, seçmenlerin ve memurların bu gibi tedhiş hareketleri karşısında endişe duymalarına gerek olmadığı ve hükûmetin bu gibi hareketleri önleyebilecek gücünün olduğunun anlatılmasına karar verilmiştir (Uran 2008: 405-406; Erim 2005: 350-351). CHP'nin Milli Husumet Andı olarak adlandırdığı bu belge (Burçak 1979: 177) karşısında hükûmet hemen sert bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride; hükûmet, Milli Teminat Andı ile ilgili değerlendirmelerine ve sonraki süreçte hükûmet olarak nasıl bir yol takip edeceklerine yer vermiştir. Hükûmet, andın sahip olduğu zihniyet bakımından hukuk ve düzen devleti ile uyuşan hiçbir tarafının olmadığı görüşündedir. Çünkü seçim hakkının ihlal edildiğini gören veya düşünen seçmene kanunları bir kenara bırakarak bilfiil kendini savunma hakkı tanımaktadır. Seçmenleri haksızlığa uğraması halinde görevli devlet memurlarına saldırmayı teşvik etmektedir. Dolayısıyla *“vazifeli devlet memurlarını milli husumete maruz kalmakla tehdit etmektedir”*. Bu noktada hükûmet bildirisinde bu uygulamanın ülkeyi anarşiye götüreceği uyarısı şu sözlerle ifade edilmiştir: *“Herhangi bir hareketin haksız olup olmadığı, herhangi bir kanunun anayasaya uygun bulunup bulunmadığı hakkında her vatandaş veya her parti, kendi kanat, düşünce ve menfaatine göre karar vermeye kalkışır ve bu kararını bizzat tatbiki yeltenirse bundan devlet nizamı değil, ancak devleti süratle yıkıma götürecektir bir anarşi doğar”*. Akabinde hükûmet, vatandaşlar arasında düşmanlık, kin ve öfke yaratılmaya çalışıldığını iddia etmiştir. Kendilerinin muhalefetin de desteğini almak suretiyle ülkede demokrasinin yerleşmesi için üstün çaba sarf ettiğini hatırlatan hükûmet, yayınlan bu antla birlikte *“bir huzursuzluk havası yaratılmak tertipleriyle”* karşılaştığını dile getirmiştir. Hükûmetin bu durumu şaşkınlık ve üzüntüyle karşıladığı aktarılmıştır. Hükûmet en başından itibaren dürüst bir seçim kanununun hazırlanması için yoğun bir çalışma temposuna girmiş ve muhalefetten bu konuda destek istemiştir. Fakat muhalefet seçim kanununa ilişkin hiçbir öneri getirmemiştir. Bu yönde işbirliğinden kaçınan DP'nin amacı seçim meselesini istismar ederek ülkede bir huzursuzluk havası oluşturmaktır. DP'nin bütün taktiklerine rağmen 1950 seçimlerinin dürüst bir şekilde yapılmasını sağlayacak bir seçim kanununun hazırlanacağı ifade edildiği bildiride, siyasi partilerin tehdit yoluyla seçmenlerin hür iradeleri üzerinde tahakküm kurmalarının karşısında olunacağı vurgulanmıştır. Ardından kin ve düşmanlık havası içerisinde ülkenin bekasını tehlikeye düşürecek ve bunun sonunda ülkeyi diktatörlüğe götürecektir davranışlara izin verilmeyeceği belirtilmiştir. Hükûmet bildirisine, seçmenleri rahatlatmaya çalışan şu sözlerle son veriliyordu: *“...Hükûmet son zamanlarda Demokrat Parti tarafından yaratılmak istenen tedhiş havasından vatandaşlarımızın endişe etmemelerini ve her derecedeki vazifelilerin ürkemeyeceklerinden emin olmalarını tavsiye eder”* (Ulus 28 Haziran 1949: 1, 5). CHP Genel Sekreteri Tevfik Fikret Sılay da gazetelere verdiği bir demeçle Milli Teminat Andı'na ilişkin hükûmetle aynı görüşe sahip olduğunu bildirmiş (Ulus 29 Haziran 1949: 1) ve böylece DP'ye tepki hususunda birlikte hareket etmiştir. Tevfik Çavdar'ın ifadesine göre, DP'nin aldığı bu karara hükûmet çevrelerinin oldukça sert bir tepki göstermesinde kararın, *“12 Temmuz Beyannamesi'yle vurgulanan ve yaşama geçirilen partilerin barış içinde birlikte yaşaması ilkesine ters düşmesi”* etkili olmuştur (Çavdar 2019: 463).

Milli Teminat Andı'nın yayınlandığı sırada halen devlet ile CHP arasındaki *“özdeşlik”* sürdürülüyordu. Bu özdeşlik sayesinde CHP'ye yapılan muhalefetin, partinin dışında devlete de bir tehdit oluşturduğu algısı çok kolay bir şekilde kullanılabilirdi

(Demirel 2021: 53). Bunu, bu andın yayınlanmasından sonra hükümetin tepkisinde gözlemek oldukça kolaydır.

Hükümetin resmi bildirisine DP Genel Başkanı Celâl Bayar, gazetecilere verdiği bir beyanla cevap vermiştir. Bayar, hükümet bildirisinin yayınlanma amacını tam olarak anlayamadığını ifade etmiştir. Eğer amaç, DP tarafından yaratılmaya çalışıldığı iddia edilen tedhiş havasından vatandaşların ve kamu görevlilerin endişelerini ortadan kaldırmaksa hükümetin bildiri tamamen yersiz ve hatta bu bildiri hükümet ciddiyetiyle bile açıklanmasına imkân bulunmamaktadır. Milli Teminat Andı'ndan DP'nin fiili olarak tedhiş hareketine geçeceği gibi anlamların çıkartılması imkânsızdır. Kendilerinin asıl amaçlarının, 21 Temmuz'daki gibi seçimlerde kanunsuz yöntemlerin uygulanmasını engellemek adına hükümeti önceden uyararak olduğunu aktaran Bayar, ayrıca iddia edildiği gibi ülkede bir endişe bulunuyorsa bu endişe DP'nin takip ettiği siyasetten değil, CHP'nin tek parti zihniyetini sürdürmesinden ve dürüst bir seçimin yapılmasına izin vermemesinden kaynaklandığını anlatmıştır (Akşam 29 Haziran 1949: 1-2). Anlaşılabileceği üzere, 12 Temmuz Beyannamesi'nden sonra ortaya çıkan partiler arasındaki iyi ilişkiler, DP'nin tabanını tutma ve Hürriyet Misakı'ndaki taleplerin bir an önce yerine getirilmesi gibi istekler nedeniyle tekrar eski sert halini almıştır. Ülkedeki bu siyasi gerginlik, DP'nin İkinci Büyük Kongresi'ne de yansımış ve kongreden hükümetin hoşuna gitmeyen Milli Teminat Kararı çıkmıştır. Hükümet bu kararları, vatandaşlar arasında kin, düşmanlık ve öfke ve dolayısıyla terör ortaya çıkartabilecek ve kanunları geri plana itici olarak algılamış ve DP'yi seçmenler arasında husumet yaratmaya çalışarak suçlamıştır. DP'nin bu iddiaları kabul etmeyip ülkede çıkan huzursuzluktan CHP'yi sorumlu tutması üzerine partiler arasındaki ilişkiler 12 Temmuz Beyannamesi öncesi ilişkilerden daha tehlikeli bir hâl almaya başlamıştır. Bunun üzerine 12 Temmuz Beyannamesi öncesinde olduğu gibi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, parti başkanlığı sıfatını bir kenara bırakarak partiler ve aynı zamanda vatandaşlar arasında bir hakem rolü üstlenmeye karar vermiştir. İnönü, 30 Temmuz-22 Ağustos 1949 tarihleri arasında kapsayan bir Ege gezisi gerçekleştirmeyi kararlaştırmıştır. İnönü'nün, bu gezisindeki amacı; Milli Teminat Andı'nın ortaya çıkarttığı siyasi gerginliği azaltmak ve partiler arasındaki siyasi tansiyonu düşürerek çok partili düzenin sorunsuz bir şekilde devam etmesini sağlamaktır. Bunu sağlarken de İnönü, demokratik bir rejimde partiler ve vatandaşlar arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiğine dair çeşitli öğütler vermek suretiyle yeni geçilen demokrasi sisteminin öğreticiliği rolünü üstlenmiştir.

2. İnönü'nün İzmir Ziyareti ve Yankıları

29 Temmuz 1949 cumartesi gecesi saat 22.00'de özel treniyle İzmir'e hareket eden Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü uğurlayanlar arasında çok sayıda CHP milletvekili, üst düzey askeri ve sivil bürokrat ile kalabalık bir kitle bulunuyordu (Ulus 30 Temmuz 1949: 1, 4). CHP'yi destekleyen gazetelerde İnönü'nün İzmir'e, 23 Temmuz 1949 tarihinde meydana gelen ve Çeşme ile Karaburun'u etkileyen depremde (Demokrat İzmir 24 Temmuz 1949: 1, 6) zarar gören halkı ziyaret etmek ve deprem çalışmalarını yerinde görmek amacıyla gittiği ifade edilmekteydi (Son Posta 30 Temmuz 1949: 1, 7; Akşam 31 Temmuz 1949: 1). Fakat DP ve onu destekleyen basın, İzmir'e son ziyaretini 1943 yılında gerçekleştirmiş olan İnönü'nün bu ziyaretini düşündürücü bulmuşlardır. Onların bu ziyarete kuşkuyla bakmalarında İnönü'nün

devlet başkanlığının yanı sıra aynı zamanda CHP genel başkanlığı sıfatını taşıyor olması ve İzmir'in CHP açısından stratejik önemde olması etkiliydi. DP çevrelerinin tahminlerine göre, İnönü'nün aniden Ege gezisine çıkmasının nedenleri son zamanlarda CHP'ye güveni azalan halkın güvenini arttırmak ve DP'ye karşı bir güç gösterisinde bulunmaktır (Yeni Sabah 30 Temmuz 1949: 5; Zafer 1 Ağustos 1949: 1, 6; Fenik-Zafer-, 2 Ağustos 1949: 1, 3). Bazı çevrelere göre ise, İnönü deprem dolayısıyla İzmir'i ziyaret etmekteydi. Aynı zamanda ziyaret esnasında DP Genel Başkanı Celâl Bayar ile de görüşecekti (Akşam 31 Temmuz 1949: 1).⁴ İnönü'nün Ege gezisiyle ilgili tahminlerde bulunurken DP, bu geziye CHP genel başkanı olarak mı yoksa devlet başkanı sıfatıyla mı çıktığını sorgulamaya başlamıştır. İsmi verilmek istenmeyen DP'nin yetkili bir yöneticisinin gazetelere verdiği beyanata göre, İnönü'nün parti başkanı olarak bu geziye çıkmış olma ihtimali daha yüksektir. DP'ye karşı şiddet dilini kullanması halinde DP, 48 saat içerisinde büyük bir miting düzenleyerek ona karşılık verecekti (Demokrat İzmir 1 Ağustos 1949: 1).

İnönü'nün aniden çıktığı Ege gezisinin amacıyla ilgili siyasi çevrelerde çeşitli tahminler yürütülürken İnönü, Manisa'da kendisini karşılayan Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, İşletmeler Bakanı Münir Birsnel, İzmir Valisi Osman Sabri Adal, İzmir Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu, İkinci Ordu Müfettişi Orgeneral Hakkı Akoğuz ile birlikte saat 22:00'de İzmir'e ulaşmıştır. İzmir Alsancak İstasyonu'nda İnönü ve heyetini karşılayanlar arasında TBMM Başkanı Şükrü Saraçoğlu, İzmir CHP milletvekilleri, askeri bürokratlar, CHP İzmir parti teşkilatı üyeleri ile çok sayıda İzmirli yer almıştır. İzmirliiler tarafından sevgi tezahüratlarıyla karşılanan İnönü, kısa bir konuşma yapmış ve ardından ikametgâhı Demirkonak'a yerleşmiştir (Ulus 31 Temmuz 1949: 1, 3).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Ege gezisinin ilk gününde şehir içi gezintisi yaparak halkla temaslarda bulunmuştur. Halkın yoğun ilgi gösterdiği bu gezi sırasında ona İzmir Valisi Osman Sabri Adal, Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu ve Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan eşlik etmiştir (Son Posta 1 Ağustos 1949: 1). Ziyaretinin ikinci günü olan 1 Ağustos gününde ise İnönü, deprem bölgesi Karaburun'da incelemelerde bulunmaya karar vermiştir. Kendisine eşlik edenler arasında yine TBMM Başkanı Şükrü Saraçoğlu, Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, İşletmeler Bakanı Münir Birsnel, İkinci Ordu Müfettişi Orgeneral Hakkı Akoğuz, CHP İzmir-Manisa Bölge Müfettişi Süreyya Örgüven, İzmir CHP milletvekilleri, İzmir Valisi, belediye başkanı ve CHP il yönetim üyeleri yer almıştır. İnönü ve beraberindeki heyet, Edremit gemisiyle Mordoğan bucağına gelmişlerdir. İskelede civar köylerden gelen vatandaşların da katılımıyla büyük bir kalabalık tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Depremden etkilenen Mordoğanlılarla sohbet eden İnönü, onlara depremden duyduğu üzüntüyü ifade etmiş ve ardından hükümetin gerekli yardımları yapacağına dair çeşitli teminatlar vermiştir. Mordoğan'dan itibaren yoluna otomobille devam eden İnönü, geçtiği köyleri de ziyaret ederek halkın ihtiyaçlarını not almıştır. Saat 14:40'ta depremin en çok etkilediği Karaburun'a varılmıştır. Bakan Adalan, bölgede yürütülen enkaz kaldırma ve yardım çalışmaları hakkında Cumhurbaşkanı İnönü'yü bilgilendirmiştir. Ardından İnönü, Karaburunlulara hitaben yaptığı konuşmasında meydana gelen

⁴ İki liderin İzmir'de bir araya gelerek görüşme gerçekleştirebileceğine ilişkin söylentiler üzerine DP, söz konusu iddiaları yalanlamıştır (Zafer 31 Temmuz 1949: 1, 5).

hasarın hükümet ve halkın işbirliği ile giderileceğini ifade etmiştir. Yöredeki incelemelerin ardından İnönü, şehir merkezine dönmüştür (Ulus 2 Ağustos 1949: 1, 3). Böylece Karaburun ziyareti tamamlanırken bu ziyaret partiler arasında bazı siyasi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. İnönü, DP İzmir İl Başkanı Ekrem Hayri Üstündağ'ı da kendileriyle birlikte Karaburun'a gelmesi için davette bulunmuştur. Bu resmi davet üzerine Üstündağ, DP İzmir İl İdaresini toplayarak konuyu müzakere etmiş ve davetin nazik bir şekilde reddedilmesine karar verilmiştir. Davetin, DP tarafından reddedilmesi üzerine konu basın tarafından araştırılmaya başlanmış ve DP Genel Başkanı Celâl Bayar, gazetecilere bir beyanatta bulunma gereği hissetmiştir. DP'nin İnönü'nün davetini geri çevirmesinin altında, son zamanlarda partiler arasındaki ilişkilerin gerginleşmesi yatıyordu. Dolayısıyla böyle bir gergin ortamda davetin kabul edilmesi kendileri açısından doğru olmayacaktır. Bayar, DP'nin İkinci Büyük Kongresi öncesi ve sonrasında hükümet tarafından kendilerine yapılan saldırıları ve tahrikleri hatırlatarak bütün bunlara rağmen hükümetin bu daveti yapmasını "*ikiyüzlülük*" olarak değerlendirmiştir. Bayar, açıklamalarını sonlandırırken partiler arasındaki ilişkilerin gergin olmasının sorumlusu olarak İnönü'yü göstermiştir (Yeni Sabah 2 Ağustos 1949: 1, 6).⁵ Bayar'ın sorumluluğu, İnönü'ye yüklemesi üzerine CHP Genel Başkanvekili Hilmi Uran, gerginliklerle ilgili doğrudan DP'yi suçlamıştır. Uran'a göre DP, İkinci Büyük Kongresi'nde kabul ettiği Milli Husumet Andı ile partiler arasındaki ilişkileri normal rayından çıkarmıştır. Bir taktik gereği DP, husumet kararını almıştır (Akşam 4 Ağustos 1949: 1, 7). Görüldüğü gibi, İnönü'nün tarafsız bir devlet başkanı sıfatıyla partiler arasındaki ilişkileri düzeltme ve ülkedeki siyasi atmosferi yumuşatma çabaları daha ilk andan itibaren DP tarafından farklı algılanmıştır. Yine de İnönü, gezisinin sonuna kadar mücadelesini tam kararlılıkla sürdürmeye çalışacaktır.

Depremın Karaburun'dan sonra en çok etkilediği ikinci yer, Çeşme idi. İnönü, Ege gezisinin üçüncü gününü Çeşme'de incelemelerde bulunmaya, depremzedelerin acılarını paylaşmaya ve onları teselli etmeye ayırmıştır. Çeşme'deki incelemelerden sonra Urla'ya geçen İnönü, burada da kalabalık bir kitle tarafından karşılanmış ve gezinin ilk toplumsal huzur ve barış içerikli mesajını vermiştir. İnönü, Urla'da geniş bir halk yığını tarafından karşılanmış ve onların sevgi gösterileri karşısında Urla Belediye Parkı'nda binlerce Urlalıya hitap eden bir konuşma yapmıştır. İnönü, bu konuşmasıyla Ege gezisinin ilk toplumsal huzur ve barış içerikli mesajını vermiştir: "*...Vatanın huzur ve selameti ve gelecek hadiselerle karşı sağlamlılığını muhafaza etmesi vatandaşların birbirlerine düşman olmamasına ve düşmanlık telkinlerini reddetmesine bağlıdır*". Urla'dan Seferihisar'a giden İnönü, bando ile karşılanmış, Seferihisarlılar Cumhurbaşkanı İnönü'yü aralarında görmekten büyük mutluluk duyduklarını ve o günü hayatları boyunca unutmayacaklarını dile getirmişlerdir. Belediye binası balkonundan Seferihisarlılara hitaben yaptığı kısa bir konuşmadan sonra İnönü, İzmir şehir merkezindeki ikametgâhı olan Demirkonak'a geri dönmüştür (Ulus 3 Ağustos 1949: 1, 4). İnönü'nün ilk siyasi mesajında toplumsal huzur ve barışın devam ettirilmesi noktasında tek sorumluluğu vatandaşlara yüklemesi bir hayli ilginçtir. Fakat, vatandaşa yüklediği bu sorumluluğu, ilerleyen günlerde siyasi partilere de yükleyecektir.

⁵ DP İzmir İl Başkanı, yine resmi davete rağmen İnönü'yü karşılayan protokol içerisinde yer almayı reddetmişti (Yeni Sabah 2 Ağustos 1949: 1, 6; Zafer 2 Ağustos 1949: 1, 5).

Toplumsal huzur ve barış mesajının ilkinin Urla'da veren İnönü, bunu seyahatinin her aşamasında daha açık bir dille aktaracaktır. O, ziyaretinin dördüncü gününü İzmir'in kalabalık semtlerini gezmeye ayırmıştır. Önemli semtlerden birisi olan İzmir Hisarönü'nde çok büyük bir kalabalığın alkışlarıyla karşılanan İnönü, ahalinin durumlarını sormuş ve kendisine gösterilen misafirperverlikten dolayı onlara teşekkür etmiştir. Ülkenin huzuru ve güvenliği için vatandaşların birbirleriyle iyi geçinmelerinin gerekliliğinden söz etmiştir. Şadırvanaltı Kahvehanesi'ne de uğrayarak kendisini karşılayan vatandaşlarla sohbet etmiş ve ardından onlardan iki istekte bulunmuştur: *"Birincisi düşman tecavüzü karşısında memleketi müdafaa için vatandaşlar arasında ayrılık göstermeyeceğiz. İçerde ve dışarıda bundan kimsenin şüphesi olmamalıdır. İkinci isteğim hiçbir sebep ve tesir ile vatandaşlar arasında düşmanlık olmasına müsaade etmemenizdir. Bu iki temele dayanırsak başka güçlükleri yeneriz"*. Aynı günün akşamında da halkla temaslarını sürdüren İnönü, işçilerin yoğun olarak yaşadığı Tepecik semtine giderek Numüne Kahvehanesi'nde yaptığı konuşmasının bir yerinde *"...Türkiye'de işçiler vatan bütünlüğünün ve vatan hürriyet ve istiklalinin en samimi müdafaacılarıdır. Hele vatandaşlar arasında düşmanlık olmasının en birinci davacısı işçilerimiz olmak lazımdır. İş emniyeti ve işçimizin temiz vasıfları her şeyden evvel vatan huzur ister"* şeklinde konuşmak suretiyle toplumsal huzur ve barış isteğine vurgu yapmıştır. Benzer içeriklere sahip konuşmasını İnönü, Tilkilik semtinde de dile getirmiştir. Ülkenin geleceği için vatandaşlar arasında düşmanlığın olmaması gerekliliğine dikkatleri çeken İnönü, vatandaşlar arasında en küçük bir düşmanlığın oluşması halinde bunun ülkeyi derinden çürütebileceğini ifade etmiştir. Ardından da vatandaşlar arasında görüş ayrılığının ve siyasi mücadelenin olabileceğini, ancak bu mücadeleye düşmanlığın karışmaması gerektiğini anlatmıştır. Türkiye'nin dışarıda çok güçlü olmasının, içeride vatandaşlar arasında düşmanlığın olmamasına bağlı olduğunu da sözlerine ekleyerek bu hususta halktan söz almıştır (Ulus 4 Ağustos 1949: 1, 4). Anlaşılacağı üzere, çok partili düzeni getirmeye çalışan İnönü'nün, birtakım endişelere sahip olduğu açıkça gözlemlenebilmektedir. Siyasi mücadelenin ülkenin iç huzurunu bozması halinde ülkenin dış tehlikelerle karşı karşıya gelebileceği ve dolayısıyla Türkiye'nin zarar görebileceğini düşünmektedir. Bu tür tehlikeler karşısında önceden tedbir alma yoluna giden İnönü, halka çeşitli öğütler vererek onları uyardırmaya çalışmaktadır.

İnönü, DP'nin kabul ettiği Milli Teminat Andı nedeniyle ülkede vatandaşlar arasında herhangi bir düşmanlığın ve huzursuzluğun oluşabileceği endişesini taşımaktaydı. Dolayısıyla parti başkanlığı görevini gerisinde bırakarak tarafsız bir devlet başkanı olarak halkla temas etmek suretiyle olası bir toplumsal huzursuzluğun önünü kesmeye çalışıyordu. Ancak bazı DP'liler Milli Teminat Andı'nın *"bir kardeş kavgası doğurmak için değil, seçimlerin doğru olmasını sağlamak için hazırlandığını"* dile getirmekteydiler. (Akşam 8 Ağustos 1949: 1). Fuat Köprülü, bu andın hükûmete karşı bir tehdit olmadığını ve seçimlerin dürüst yapılması için sadece bir uyarı niteliği taşıdığını kaydetmiş ve ardından hükûmetin, dolayısıyla İnönü'nün takındığı tavrı yorumlamaya çalışmıştır. Köprülü'ye göre, hükûmet bir *"taktik"* uygulamaktadır. Hükûmet kendisini ülkenin düzen ve istikrarını sağlayan tek güç olarak gösterme niyetindedir. *"Demokrasi maskesi"* altında tek parti dönemini devam ettirebilmek için kendisine engel olarak gördüğü muhalefet partisi DP'yi kapatıp yerine mecliste yapay

bir muhalefet oluşturmayı planlamaktadır. DP'yi ortadan kaldırmak ya da zaafa düşürmek için de "ihtilalcilik" suçlamasında bulunma ve hatta "vahşiler partisi" olarak gösterme planlarını uygulamaktadır. Böylece hükümet, amacına ulaşmak için İnönü'nün Ege gezisiyle ülke içinde ve dışında kendisine destek sağlamış olacaktır (Akşam 4 Ağustos 1949: 1).

Partiler arasındaki gerilim devam ederken İnönü, 4 Ağustos 1949 tarihinde Menemen ve Foça'yı ziyaret etmiştir. Bu çerçevede yine geniş bir heyetle Menemen'e doğru yola çıkmış ve yol üzerinde bulunan Örnekköylü vatandaşlarının ısrarlı davetiyle bir süre köylülerle sohbet etmiştir. Burada da vatandaşlar ve siyasi partiler arasında düşmanlığın girmemesi gerektiğinden söz etmiş ve onlardan bu konuda söz almıştır. Ardından Menemen'e ulaşan İnönü, halk tarafından büyük bir törenle karşılanmıştır. Menemen Belediye Parkı'nı dolduran Menemenlilere hitaben bir konuşma yapan İnönü, Ege'yi ziyaret etme amacının; vatandaşlar arasında bir husumetin olmadığını yakından görme ve onlardan siyasi parti mücadelelerini düşmanlık politikası haline getirmeyeceklerine dair söz alma isteği olduğunu açıklamıştır. Partisiz bir devlet başkanı gibi konuşan İnönü, vatandaşların hangi partiye mensup olduklarının kendisini ilgilendirmediklerini, kendisi için önemli olan hususun vatandaşların birbirlerine düşmanlık beslememeleri olduğunu nakletmiştir (Ulus, 5 Ağustos 1949: 1, 4).

Menemen'den sonra Foça'ya geçen İnönü, buradaki halkla temasında siyasi parti mücadelesinde düşmanlık telkinlerine aldanılmaması gerektiğini ve araya düşmanlığın girmesi halinde ülkenin felakete sürüklenebileceğini anlatmıştır. Halktan aralarına düşmanlığı sokmayacaklarına dair söz aldıktan sonra İzmir şehir merkezine dönmüştür (Son Posta 5 Ağustos 1949: 1, 7). Görüldüğü gibi İnönü, neredeyse her konuşmasında vatandaşlardan siyasi şiddet ve düşmanlık duygularını benimsememelerini istemektedir. Seyahatinin amacını başarıya ulaştırma noktasında bunu etkili bir araç olarak kullandığı anlaşılmaktadır.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün deprem alanının dışına çıkarak seyahat alanını genişletmesi ve çeşitli mesajlar vermesi, İnönü'nün Ege gezisinin sadece deprem bölgesini ziyaret etme amaçlı olmadığı iddiasını kuvvetlendirmiştir. Bu sırada Çeşme'de dinlenmekte olan DP Genel Başkanı Celâl Bayar, İnönü'nün gezi politikasını değiştirmesi üzerine 8 Ağustos'ta Çeşme'de toplanması planlanan DP Genel Kurulu'nu 5 Ağustos'ta İzmir'de toplamaya karar vermiştir. 6 Ağustosta ise İzmir DP İl Merkezinde ilçe başkanlarının katılımıyla toplantı yapılmasına karar verilmiştir. İlçe başkanlarının toplanmasının nedeni, gezi politikasını değiştiren İnönü karşısında DP'nin nasıl bir politika takip edeceğinin kararlaştırılmasıydı. Toplantıyı tertip edenlerin basına verdiği beyanatta, İnönü'nün gezisinin kendi partisinin bir propagandası halini aldığı iddia edilmekte ve kendilerinin de buna karşı tedbir alacağı ifade edilmiştir. DP'ye göre, İnönü devlet başkanlığı sıfatını kullanarak CHP'nin DP karşısında başarı kazanmasını sağlamaya çalışmaktaydı. İnönü'nün aynı zamanda devlet başkanlığı sıfatının bulunması onun parti propagandası yapmasını partilerin eşitliği açısından sakıncalı hale sokmaktadır (Demokrat İzmir 5 Ağustos 1949: 1, 6; Son Posta 5 Ağustos 1949: 1, 3). DP'nin İzmir'deki yayın organı *Demokrat İzmir* gazetesinin başyazarı Osman Kapani İnönü'nün Ege gezisinin gerçek amacını çok daha ilginç bir şekilde yorumlamıştır. DP'nin İkinci Büyük Kongresi'nde 12 Temmuz Beyannamesi'ne yapılan hücumlar

dolayısıyla İnönü'nün prestiji sarsılmış ve partiler üstü hakem rolü ortadan kalkmıştır. Halk nezdinde kaybettiği prestijini geri alabilmek ve partiler üstü vazgeçilmez hakem olduğunu kanıtlamak için önce hükümet eliyle partiler arasındaki ilişkileri gerginleştirmiştir. Partiler arasındaki ilişkilerin çıkmaza girmesiyle birlikte İnönü, ilişkileri yumuşatmak için harekete geçmiştir. Deprem olayını bahane ederek İzmir'e ve hatta Celâl Bayar'ın dinlendiği Çeşme'ye kadar gelmeyi ihmal etmemiştir. Yazar, Cumhurbaşkanı İnönü'nün Ege gezisinin amacını bu şekilde değerlendirdikten sonra parti başkanlığı görevini üzerinde bulundurduğu sürece tarafsız bir hakem rolü oynayamayacağı uyarısında bulunmuş ve devamında *“ona müracaat etmek, davalıyı hakim kürsüsüne oturtarak ondan bitaraf bir karar beklemek demektir”* demek suretiyle DP'nin bu sefer İnönü'nün hakemliğini kabul edemeyeceklerini açıkça ifade etmiştir (Kapani-Demokrat İzmir-, 5 Ağustos 1949: 1, 6). Dolayısıyla DP cephesinde İnönü'nün Ege gezisinin farklı yorumlanması ve değerlendirilmesi; gezinin önemli hedeflerinden birisi olan partiler arasındaki ilişkileri yumuşatma planını başarısızlığa uğratacaktır. Hatta gerilimi daha da arttıracaktır.

DP yöneticileri toplantılarına hazırlanırken İnönü, Ege gezisinin altıncı gününü Kemalpaşa'da halkın arasında geçirmiştir. İktidar yanlısı basın İnönü'nün, Kemalpaşa'da ve Kemalpaşa yolu üzerinde uğradığı yerlerde halk tarafından *“coşkun sevgi”* gösterileri ile karşılandığını aktarırken, (Ulus 6 Ağustos 1949: 1, 4; Akşam, 6 Ağustos 1949: 1-2) DP'nin yayın organları daha öncekiler gibi gezisinin sönük geçtiğini ve vatandaşların İnönü'ye ilgi göstermediklerini iddia etmişlerdir (Demokrat İzmir 6 Ağustos 1949: 1, 4). Kemalpaşa Halkevi'nin önünde yaptığı uzun konuşmasında, diğer konuşmalarından farklı olarak, DP'lilerin kendisine yönelttiği eleştirilere isim vermeden cevap vermiştir. İnönü, bir devlet başkanı olarak sürekli halkla temas kurmanın kendisinin başkanlık görevini daha iyi yapabilmesi için hayati derecede önemli olduğunu vurgulamıştır. *“Devlet Reislerinin sırmalı köşelere çekilip kendilerini, bilinmeyen fikirlerini, şahıslarını halk nazarında muammalaştırmaları devri çoktan geçmiştir”* diyen İnönü, gücünün yettiği kadar şehir şehir köy köy dolaşacağını altını çizmiştir. Böylece kendisinin aleyhinde yazılanların doğru olup olmadığına halkın karar verebilmesinin kolaylaşabileceğini ifade etmiştir. Milli Teminat Andı dolayısıyla iktidar ile muhalefet arasında en çok tartışılan konulardan birisi olan kanunların uygulanması meselesine de değinerek anayasanın kanunları koruma görevini kendisine verdiğini öne sürmüştür. TBMM önünde kanunları savunmak için milletvekillerinden ayrı olarak yemin ettiğini, dolayısıyla bu yeminini yerine getirmek için sonuna kadar mücadele edeceğini kesin bir dille nakletmiştir. Düşmanlık telkinleri meselesine de değinerek siyasi düşünce farklılığına rağmen vatandaşlar arasında husumetin olmaması gerektiğini ve kendisinin de kesinlikle bu düşmanlığa izin vermeyeceğini belirtmiştir. Yine önceki konuşmalarından farklı olarak siyasi husumetin artık *“bir zehir gibi”* damladığından söz etmiş ve bu zehrin tamamen yayılıp ülkenin tümünü *“çürütmesine”* vatandaşların izin vermeyeceğine emin olduğunu nakletmiştir (Yeni Sabah 6 Ağustos 1949: 1, 5). Daha da önemlisi siyasi husumetin artık varlığından söz etmekte ve ilginç bir şekilde bununla mücadelede siyasi partiler yerine vatandaşlara görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Oysa yaşanan gelişmelerden anlaşılacağı üzere, gerginliğin temelinde siyasi parti yöneticilerinin bulunduğu apaçık ortadadır.

İnönü vatandaşlar arasında düşmanlığın olmaması gerektiğini sık sık tekrarlarlarken DP, onun Milli Teminat Andı dolayısıyla kendilerini hedef aldığı farkındaydılar. Bunun üzerine DP'liler, bazı hususlarda İnönü'yü sert bir şekilde eleştirmişlerdir. DP'liler, iddiaların aksine aslında iktidarın düşmanlık politikasını ürettiğini ve kendilerinin bu politikada bir dahillerinin bulunmadığını belirtmişlerdir. İnönü'nün tıpkı CHP gibi, açık bir şekilde olmasa da, DP'nin düşmanlık politikası yürüttüğü imasında bulunması, onun partiler arasında eşit davranmadığını göstermektedir. DP, İnönü'nün son nutkunu da bu duruma en güzel örnek olarak göstermiştir. İnönü'nün CHP'nin yolunda gitmesini; sistemli bir şekilde DP'ye karşı yürütülen yıpratma politikasının yeni bir şekli olarak ifade etmişlerdir. Devamında kanunları korumanın yanı sıra Cumhurbaşkanı'nun görevlerinden birisinin de milli hâkimiyeti sağlamak olduğu hatırlatılarak, Cumhurbaşkanı CHP tarafından kendilerine karşı uygulanan düşmanlık politikasını görmemekle ve dolayısıyla eşit davranmamakla suçlanmıştır. Aynı zamanda kanunsuz hareketler içerisinde bulunan partinin gerçekte CHP olduğu halde DP'nin suçlandığı iddia edilerek İnönü'nün partililik yaptığı anlatılmıştır (Zafer 7 Ağustos 1949: 1, 6; Fenik-Zafer-, 7 Ağustos 1949: 1, 3). DP yöneticilerinden Samet Ağaoğlu, İnönü'nün gezisini değerlendirdiği bir makalesinde İnönü'nün temas ettiği konuların hükûmetin sorumluluğu alanında olmasına rağmen bu meseleleri üzerine alarak bir başbakanın dili ile konuştuğunu ve dolayısıyla anayasaya aykırı hareket ettiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Ağaoğlu'na göre İnönü, gezi sırasındaki hal ve tavrı ile şeklen "*Milli Şefi*" andırmakta ve bu haliyle demokrasi söylemleriyle ters düşmekteydi (Ağaoğlu-Demokrat İzmir-, 8 Ağustos 1949: 1). Tek parti geleneğinin bazı yönleriyle halen sürdürüldüğü bu süreçte, Cumhurbaşkanı iktidar partisinden de genel başkanlığı ve iktidarın politikalarına doğrudan müdahale edebiliyordu. Cumhurbaşkanı ile Başbakanın aynı politik çizgide buluşmaları gayet normaldi. Başbakanın Cumhurbaşkanı'nun politikalarına karşı çıkması düşünülemezdi. Hatırlanacağı üzere, 1930'lu yıllarda Başbakan İnönü, Cumhurbaşkanı Atatürk'ün politikalarına karşı çıkmış ve bunun sonucunda Başbakanlıktan azledilmişti (Koçak 2016: 63-64). Bu bağlamda, Ege gezisi sırasında Cumhurbaşkanı İnönü'nün Başbakan gibi konuşması ya da hükûmetin politikalarına uygun söylemlerde bulunması anlaşılabilir.

Bu arada DP Genel İdare Kurulu'nun toplantısından 9 Ağustos'ta İzmir'de büyük bir miting düzenleme kararı çıkmıştır. Mitingde Bayar'ın, İnönü'nün nutuklarına cevap vermesi ve hükûmete karşı bir "*kuvvet gösterisi*" yapması bekleniyordu (Yeni Sabah 6 Ağustos 1949: 1, 5).

3. İnönü'nün Manisa Ziyareti ve Yankıları

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Ege gezisinin sekizinci gününde ilk defa İzmir dışında bir ili ziyaret etmeye karar vermiştir. İkametgâhı olan İzmir Demirkonak'tan saat 10:00'da ayrılan İnönü, aynı gün içerisinde sırasıyla Manisa ve ilçeleri Akhisar, Kırkağaç ile Soma'yı gezmiştir. CHP'nin resmi yayın organı *Ulus* gazetesine göre, gittiği her yerde büyük bir kalabalık tarafından sevgi gösterileriyle karşılanan İnönü, halka hitaplarda bulunmuş ve halkın takdirini toplamıştır. İnönü'nün, Manisa Halkevi önünde yaptığı konuşmasının büyük bir bölümünü DP'nin son zamanlarda kendisine yönelttiği eleştiri ve suçlamalara ayırdığı görülmektedir. Bir devlet başkanı olarak

Türkiye'nin her bölgesini ziyaret edebileceğini ve bunun gayet normal karşılanması gerektiğini anlatarak Ege bölgesini ziyaretinden memnun olmayan DP'lilere isim vermeden göndermede bulunmuştur. Yine isim vermeden DP'lilerin kendisinin şahsı ile ilgili *"insafsız sözler"* sarf ettiğini, fakat bunun ve hatta canının bile hiçbir öneminin olmadığını, kendisi açısından asıl önemli olanının vatandaş arasındaki düşmanlığın yok edilmesi olduğunu kaydetmiştir. Son zamanlarda düşmanlığın siyasi bir araç olarak kullanıldığından ve topluma yavaş yavaş sirayet etmeye başladığından söz eden İnönü, düşmanlığın bir siyasi prensip olarak vatandaşlar arasında yerleşmesinin ülkeyi felakete götüreceğini öne sürmüş ve şu iki vasıtayla buna engel olacağını beyan etmiştir: *"Biri vatandaşlarımızın muhabbeti ve yardımları, öteki kanunların müeyyideleri ve yolları"*. Düşmanlığın toplum hayatındaki zararlarından uzunca söz eden İnönü, düşmanlık telkinlerine ancak *"muhabbet"* ile karşı çıkılabileceğini ifade etmiştir. Öte yandan Ege Bölgesinde vatandaşlar arasında *"muhabbet eksikliği"* hastalığının olduğundan ve bunun hemen tedavi edilmesi gerekliliğinden söz etmiştir. İnönü, konuşmasını sonlandırırken düşmanlık telkinleriyle mücadelede Manisalıların desteğini istemiş ve onlardan bu konuda söz almıştır (Akşam 8 Ağustos 1949: 1-2). Bu konuşmasında İnönü'nün, kendisini siyasi şiddeti önleyerek ülkeyi felaketlerden kurtarabilecek ve yeni demokratik düzenin sürdürülmesini sağlayabilecek bir güç olarak görmesi önemlidir.

İnönü'nün ikinci durağı yaklaşık 30 bin nüfuslu Akhisar'dı. Akhisar'da yaklaşık 20 bin kişi tarafından karşılanan İnönü, Cumhuriyet meydanında yaptığı konuşmasına (Yeni Sabah 8 Ağustos 1949: 5) Manisa ve Akhisar'da kendisine karşı gösterilen ilginin ülkenin gerginleşen toplum ve siyasi hayatında önemli bir ilaç etkisi göstereceği değerlendirmelerinde bulunarak başlamış ve ardından *"düşmanlık"* eksenindeki düşüncelerini burada da tekrarlamıştır. İzmir'de vatandaşlar arasındaki düşmanlık hissini bazen taşkınlık derecesine ulaştığına şahit olduğunu ve hatta vatandaşlar arasındaki düşmanlığın siyasi faaliyetlerde yararlı olacağını zannedenlere de rastladığını belirtmiştir. Fakat vatandaşın huzur istediğini anlatan İnönü, bunların hepsinin *"beyhude emekler"* olduğunu vurgulamıştır. Türkiye'nin huzuru, güvenliği ve geleceği için düşmanlık fikrinin bir siyasi araç olarak kullanılmaması gerekliliğine burada da temas eden İnönü, Cumhurbaşkanı olarak buna izin vermeyeceğini kesin bir dille anlatmış ve ardında da Akhisarlılardan düşmanlık telkinlerine karşı mücadelede söz almıştır. Kendisinin düşmanlık tehlikesi tam olarak topluma sirayet etmeden siyasi partileri ve vatandaşları uyarmaya çalıştığını, fakat bazı siyasetçilerin bunun arkasında başka anlamlar çıkartmaya çalışarak şahsına saldırdıklarından dert yanan İnönü, bu yöndeki çalışmalarını her ne pahasına olursa olsun sürdüreceğinin altını çizmiştir (Ulus 8 Ağustos 1949: 1, 4).

Manisa'daki üçüncü durağı olan Kırkağaç'taki nutkunda da siyasi partilerin mücadelesinde düşmanlığın siyasi bir araç olarak kullanılmasının Türkiye'nin iç ve dış güvenliği açısından getireceği tehlikelere dikkatleri çekmeye çalışmıştır. Siyasi başarı elde edildikten sonra düşmanlık politikasından vazgeçileceğini zannedenlerin bulunduğunu ifade eden İnönü, onlara şu uyarıda bulunmuştur: *"Bu, tıpkı harp tehdidi ile komşu devletten imtiyazlar koparıldıktan sonra orada kalacağını zanneden düşmanlık politikasına benzer. Tehdit ile siyasette muvaffakiyet hevesine bir kere düşüldü mü onun akıbeti cemiyeti uçuruma kadar götürür"*. Bir başka deyişle düşmanlık politikası ile

başarı elde eden bir siyasi partinin, daha sonrasında toplumda barışı sağlayamayacağı uyarısında bulunan İnönü, çalışmalarının amacının yeni kurulan Türk demokrasisini barış ve huzur temelinde inşa etmek olduğu anlatmıştır. Aksi durumda düşmanlık politikası toplumu çepçevre sararak hem iç hem dış güvenliği sarsıntıya uğratabilir. Yine İnönü, TBMM'den çıkan kanunlara şartsız ve koşulsuz olarak herkesin uyması gerektiğinden ve toplumsal huzur için bunun öneminden söz etmiştir. *“Dünyanın her memleketinde bir kanunun bir hükmü kimi yerlerde demokratik, kimi yerlerde anti demokratiktir. Bu eksiklikler riayetsizliği mazur göstermez. Kanuna riayetsizliği telkin için bu eksiklikler sebep olarak ileri sürülemez”* diyerek kanunlara uyup uymamanın hiçbir partinin takdirine bırakılmayacağını çeşitli örnekler sunarak halka anlatmaya çalışmıştır. İnönü'nün değindiği üçüncü konu ise, siyasi partilerin eşitliği meselesidir. Önceki yıllarda Anadolu gezilerinde siyasi partilerin eşit haklara sahip olacağı, devlet ve hükümet karşısında eşit muamele göreceği tezini telkin etmeye çalıştığını ve bu yeni gezisinde de siyasi partilerin hiçbirisinin diğerinden ayrıcalıklı olmayacağını savunduğunu anlatmıştır (Ulus 8 Ağustos 1949: 1, 4). Siyasi partilerin eşit muamele gördüğü sözlerine DP'nin yayın organı *Zafer* gazetesi başyazarı Mümtaz Faik Fenik'ten itiraz gelmiştir. Fenik, CHP'nin geçmişte olduğu gibi bugün de *“imtiyazlı mevkiide”* olduğunu belirtmiş ve ayrıca İnönü'nün nutuklarında CHP genel başkanı olarak hareket ettiğini iddia etmiştir. 1946 seçimlerinde yaşananları hatırlatan Fenik, o günden bugüne CHP tarafından DP'ye karşı düşmanlık politikasının takip edildiğini ve seçimler esnasında devlet memurlarının CHP'nin yanında yer alarak kanunları çiğnediğini öne sürerek İnönü'yü yalanlamıştır (Fenik-Zafer-, 9 Ağustos 1949: 1, 5).

Kırkağaç'tan sonra 19.30'da Soma'ya geçen İnönü, burada bir gece dinlendikten sonra 8 Ağustos sabahından itibaren sırasıyla İzmir'e bağlı Kınık, Bergama ve Dikili ilçelerini ziyaret etmiştir (Ulus 8 Ağustos 1949: 4).

4. İnönü'nün İkinci İzmir Ziyareti ve Yankıları

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, saat 10:00'da Kınık'a gitmek üzere Soma'dan ayrılmış ve Kınık yolunda yer alan Cinge, Poyracık ve Dünderlı köy ve bucaklarında halkla sohbet ettikten sonra Kınık'a ulaşmıştır. Kınık'taki konuşmasında İnönü, vatandaşlar arasında mutlaka dostluğun, barışın ve huzurun olması gerektiğini ve siyasi partiler arasındaki ilişkilerde düşmanlığa izin verilmemesini tavsiye etmiş ve halktan bu hususta söz almıştır. Devam ettirilecek toplumsal huzurdan muhalefet ya da iktidar her çevrenin çıkarının olduğunu ifade ederek sözlerini sonlandırmış ve alkışlar arasında Bergama'ya gitmek üzere Kınık'tan ayrılmıştır (Akşam 9 Ağustos 1949: 1-2). İnönü, Bergama'daki konuşmasında ilk defa serbest seçim meselesi üzerinde durmuştur. İktidar ve muhalefet herkesin üzerinde uzlaştığı ortak hususun, seçimlerin serbest ve dürüstçe yapılmasıdır. Serbest seçimlerin ülkede huzuru sağlayacak araçların başında geldiğini aktaran İnönü, böyle bir seçimin en temel şartının da kanunlara saygı göstermek olduğunu öne sürmüştür. Serbest seçimleri isteyen herkesin öncelikle kanun çerçevesinde kalacağına söz vermesi gerektiğinin altını çizmiştir (Son Posta 9 Ağustos 1949: 7). Üçüncü durağı olan Dikili'de Halkevi önünde vatandaşlara seslenen İnönü, Türkiye'nin iç politikasının yeni bir tekâmül devresine ulaştığını, son dört yıla özgü olan hastalıkların sona ermek üzere olduğunu vurgulamış ve yeni siyasi hayatı, *“Bu yeni zaman vatandaşların fikirleri ve kanaatleri için anlayışla*

ve sebatla mücadeleleri yanında vatandaşların birbirine hürmet ve emniyet telkin eden medeni münasebetleri zamanı ve demokratik rejimde siyasi partilerin memleket mukadderatı üzerindeki mesuliyetlerini yüreklerinde duymaları zamanıdır...Yeni devre sövme edebiyatının artık tesirsiz olduğu ve hürriyet istihsali kahramanlığının edebiyatı geçmiş olmak lazım gelen yeni bir devridir. Bu devirde siyasi faaliyetlerin kanun içinde geçmesi için dikkatlerimiz daha ziyade artacaktır” şeklinde tarif etmişti. Daha sonra kanunlara uyulması meselesine de değinen İnönü, demokratik rejimin sadece kanun sınırları içerisinde kalmasını bilen toplumlara huzur ve güven verebileceğine dikkatleri çekmiş ve kanunlara samimiyetle uyulmasını tavsiye etmiştir. Kanunlara samimiyetle uyulduğunun en inandırıcı göstergesinin de vatandaşlar arasında düşmanlığın siyasi prensip olarak kullanılmamasına bağlı olduğunu aktarmıştır. Bu noktadan sonra İnönü, toplumda düşmanlığın zararlarının neler olduğundan ve ülkeyi hangi felaketselere götüreceğinden bahsetmiş ve başlayacak olan yeni devrede düşmanlığın yerini dostluğun almasını ve vatandaşların birbirlerine yardım etmesini talep etmiştir. Düşmanlığın artık basit bir mesele olmaktan çıktığını ise, yaşadığı şu olayı hatırlatarak ifade etmişti: “Daha bugünkü safhasında zelzeleden damı yıkılmış bir dul kadının başında siyasi partileri toplayamıyoruz. Gözünüzü açınız. Çünkü basiretler bu kadar bağlanmıştı”. Toplumsal dostluğu esas tutan bir düzenin mutlaka sağlanması gerektiğini aksi takdirde iki dünya savaşından kurtarılan ülkenin “düşmanlık prensibine feda” edilebileceği uyarısını yapmıştır (Ulus 9 Ağustos 1949: 1, 4).

Dikili'deki konuşmasından sonra Edremit gemisiyle İzmir şehir merkezine geçen İnönü, 9-12 Ağustos günleri arasında yani toplam 4 gününü dinlenerek ve şehir merkezinde bazı ziyaretlerde bulunarak geçirmiştir. Bu arada kendisini köylerine, ilçelerine ve şehirlerine davet etmek için gelen heyetlerle görüşmüştür. Gelen heyetlerle yaptığı konuşmalarda siyasi görüş farklılıkları nedeniyle vatandaşlar arasında asla dostluğun bozulmaması gerekliliğini anlatmış ve devletin başında bulunan kişi olarak huzur ve güvenliği sağlamanın ve gelecek nesillere daha huzurlu bir ülke devretmenin kendisinin görevi olduğunu aktarmıştır. Daha sonra 10 Ağustos günü İnönü, İzmir Ticaret Odası Başkanı Selahattin Sanver ve İzmir Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu ile birlikte fabrika ve atölyelerin çokça bulunduğu Halkapınar semtini gezmişlerdir (Gençosman 1949: 92-95).

Bu arada DP İdare Kurulu'nun birkaç gün önce almış olduğu miting kararı doğrultusunda DP teşkilatının çalışmaları hızlanmıştır. 9 Ağustos 1949 tarihinde saat 19:00'da İzmir Cumhuriyet Meydanı'nda yapılması planlan mitingde DP Genel Başkanı yapacağı bir konuşmayla İnönü'nün Ege Bölgesindeki nutuklarına cevap verecektir. Bu miting, İnönü'ye cevap mitingi olmasının yanı sıra DP açısından CHP'ye karşı bir “güç gösterisi” olarak ifade edilmiştir. Mitingin çok kalabalık olması için İzmir'in çevre il ve ilçelerinden de DP'liler otobüslerle ve özel trenle İzmir'e getirilmiştir (Son Posta 9 Ağustos 1949: 1, 3). Yeni Sabah gazetesinin yaptığı habere göre, Manisalılar 80 otobüs ve kamyonla, Balıkesirliler ise özel bir trenle İzmir'e geleceklerdir (Yeni Sabah 9 Ağustos 1949: 5).⁶ Demokrat İzmir gazetesi mitingi “Türkiye'nin siyasi tarihinde yeni bir

⁶ Manisa yönünden gelecek otobüslerin yol güzergahı olan İnönü'nün konakladığı Demirkonak önünden geçmeleri yol çalışması bahane edilerek yasaklanmıştı (Demokrat İzmir, 9 Ağustos 1949: 1). İnönü'nün konağının önünden geçilmesine izin verilmemesi, DP'lilerce İnönü'nün

dönüm noktası” ve 1950 seçimlerinin sonucunu belirleyecek tarihi bir gün olarak değerlendirilmekteydi (Demokrat İzmir 9 Ağustos 1949: 1).

Miting düzenleme heyeti, 8 Ağustos günü İzmirliyle hitaben şöyle ilginç bir beyanname yayınlamıştır: “*Vatandaş; mal, can vergisi vermekle mükellef olduğun yurdunda, Halk Partisinin zümresi emrinde uşak, köle olmadığını, bundan böyle de asla olmayacağını, bu memleketin hakiki sahibi, medeni dünyada hakları elinde, kendi kendini idare eden bir insan olduğunu kabul ve iddia ediyorsan 9 Ağustos Salı saat 19’da cumhuriyet meydanında yapılacak toplantıya gel. Bu toplantıya gelmekle, bu vatanın sahibi olduğunu, seni senelerce kul olarak kullanmak isteyenlere hem anlatacak ve hem de keyfi idare ve gidişin yolcularına, yürüdükleri yolun çıkmaz olduğunu, tehditlerle değil, milletin şuuruna yakışacak surette efendice gösterecek, memlekette yapılan her türlü kötülükleri gidermenin tek çıkar yolunun millet iradesinin hilesiz tecellisinden ibaret olduğunu hatırlatacaksın*” (Akşam 9 Ağustos 1949: 1; Zafer 9 Ağustos 1949: 6). Çok partili düzene geçiş sürecinde DP’nin “*hürriyet*” ve “*milli irade*” kavramlarını ve bunun yanında “*CHP karşıtlığını*” kullanarak kendisine toplumsal bir destek bulmaya çalıştığı bilinmektedir (Demirel 2021: 57-58). Bu durumun 8 Ağustos günkü çağrı bildirisinden açıkça görülüşü söylenebilir.

Sadece DP Genel Başkanı Celâl Bayar’ın konuşma yaptığı İzmir mitingi, belirlenen tarihte 9 Ağustos günü yapılmıştır. DP’nin resmi yayın organı *Zafer* ve *Demokrat İzmir* gazetelerine göre, mitinge 80 binden fazla kişi katılmıştır (Zafer 10 Ağustos 1949: 1; Demokrat İzmir 9 Ağustos 1949: 1). Muhalif çizgide olan *Yeni Sabah* gazetesi de mitinge 80 bin kişinin katıldığını öne sürmüştür (Yeni Sabah 10 Ağustos 1949: 1). *Ulus* gazetesine göre ise, mitinge katılım çok az kişiyle sınırlı kalmış ve DP’liler başarısızlığa uğramışlardır (Ulus 10 Ağustos 1949: 1, 6).

Çevre illerdeki vatandaşların da katıldığı miting, en başından itibaren İnönü’yü ve hükûmeti protesto mitingine dönüşmüştür. DP’lilerin ellerinde taşıdıkları pankartlarda “*Birbirimizin düşmanı olamayız*”, “*Ya cumhurbaşkanlığı yap, ya parti başkanlığı*”, “*Gel gör beni CHP neyledi*”, (Akşam 10 Ağustos 1949: 1) “*İki yüzlü siyaset istemiyoruz*”, “*Ölürüz, reyimizi çaldırmayız*”, “*Milli husumet hırsızlar içindir*”, “*Yeter söz milletindir*” şeklinde sloganlar yazılıydı (Zafer 10 Ağustos 1949: 6).⁷

Celâl Bayar, geniş bir kitleye hitap ettiği konuşmasının tamamını; iktidarın ve İnönü’nün iddia ve suçlamalarına cevap vermeye ayırmıştır. Partiler arasındaki ilişkilerin gerginleşmesinin ardında yatan nedenin DP’nin İkinci Büyük Kongresi’nde kabul ettiği Milli Teminat Andı’nın olduğu şeklindeki suçlamaya Bayar, sırf kötü bir niyetle adlandırılan İkinci Büyük Kongre kararlarından iktidarın çıkarttığı anlamın çıkartılamayacağını dile getirmiştir. Kongre kararlarından “*milli husumet andı*” ismini nereden çıkarttıklarına anlam veremediğini, çünkü kongrede ant diye bir karardan bile söz edilmediğini aktarmıştır. CHP’nin kötölemek amacıyla hareket ederek kongre

muhalafetin büyüklüğünü görmemesinin engellenmesi şeklinde yorumlanmıştı (Son Posta 9 Ağustos 1949: 1).

⁷ İsmet İnönü ana muhalafet partisi genel başkanı olarak DP iktidarı döneminde de partilerarasındaki ilişkilerin gerginleştiği sıralarda Ege Bölgesi gezilerine çıkmış ve yine bu gezileri de DP tarafından sert bir şekilde karşılanmıştır. 1952 yılında gerçekleştirdiği Ege ve Marmara gezisi buna en iyi örneklerden birisidir. Geniş bilgi için bkz. (Tunç 2018: 70-93).

kararlarıyla alakası olmayan bazı vesikalar üretmekle muhalefete saldırdığını belirtmiştir. Bayar, gelecek seçimlerde tekrar hileye kalkışıldığı takdirde milletin iktidara sevgi gösteremeyeceğini söyledikten sonra siyasi parti farklılıklarının vatandaşlar arasında düşmanlık duygularının uyanmasına neden olmayacağını altını çizmiştir. İktidar tarafından kendilerine yöneltilen saldırıların ve siyasi atmosferin gerilmesinin altında yatan neden olarak tek parti zihniyetinin ve onu savunanların olduğunu iddia etmiştir. Toplumsal barışın ve milli birliğin sürdürülmesi için artık tek parti zihniyetinin tamamen tasfiye edilmesini gerekli görmüştür. İktidarın hücum ve tehditlerinden asla korkmadıklarını, çünkü kendilerinin ardında milletin çoğunluğunun güveninin ve sevgisinin olduğunu kaydetmiştir. Daha sonra Bayar, iktidarı siyasi huzursuzluğu artık sonlandırması konusunda sert bir şekilde uyarmıştır: “...İktidar bugünkü gaflet ve delalete devam edecek olursa, bu işler, bir kardeş kavgasının, hududu ölçülemeyecek kadar gidebilir”. İnönü’nün gezilerinde kullandığı huzur ve istikrarın ülkede kendisi tarafından sağlanacağına ilişkin sözlerine de Bayar, bu söylemde bulunanları hatalı propaganda yapmakla suçlamıştır. Bayar’a göre, böyle bir iddia ancak tek parti zihniyetinin ürünü olabilir. Demokrasi düzeni içinde istikrarı sağlayabilmenin tek koşulu, iktidarın serbest seçimlerin sonucunda oluşmasıdır. Cumhurbaşkanı’nın kanunları korumaya ilgili görevine de değinen Bayar, “*Mecliste milli hâkimiyet esaslarını zedeleyen ve hatta istibdada götüren kanunların çıktığını farz edelim. Cumhurbaşkanı yemin mucibince kendini, bunları da müdafaa ile mükellef addedecek midir?*” sorusunu sorarak İnönü’den milli hâkimiyet prensibini önceliğine almasını istemiştir. Son olarak Bayar, iktidar partisinin eski hatalı ve tehlikeli yoldan vazgeçerek demokratik yola yönelmesini ümit ve temenni ettiğini ifade etmiş ve iyi dileklerle sözlerini sonlandırmıştır (Akşam 10 Ağustos 1949: 1-2; Zafer 10 Ağustos 1949: 1, 6). İzmir mitinginin sona ermesinden sonra Celâl Bayar, DP İdare Kurulu üyeleri ile birlikte Çeşme’ye giderek İnönü’nün Ege gezisini oradan takip etme kararı almıştır (Zafer 11 Ağustos 1949: 1, 6).

Ulus gazetesi, İzmir mitingini küçümseyici ve alaycı bir tavırla değerlendirmiştir. Yaklaşık 15 bin kişi ile toplanan DP’nin, bu mitingden iddia ettikleri gibi çok büyük başarılı bir sonuç alamadıklarını, daha önce yapılan mitinglerden bir farkının olmadığını ve yeni bir fikir ortaya koymadıklarını kaydetmiştir (Ulus 11 Ağustos 1949: 1, 4). DP basını ise, 9 Ağustos İzmir mitinginin Türk demokrasi mücadelesi tarihinde özel bir olay olarak tarihteki yerini aldığını kaydetmiştir. Mitingde iki zıt dünya görüşünün çarpıştığı ve bunun sonucunda tek parti zihniyetinin yenilerek demokrasinin zafer elde ettiğini kaydetmiştir (Ağaoğlu-Demokrat İzmir-, 9 Ağustos 1949: 1, 4). Bağımsız çevreler ise, Bayar’ın mitingde İnönü ve hükûmetin eleştiri ve suçlamalarını delilleriyle yanıtlaması ve demokrasiye gönderme yaparak toplumsal barış mesajı vermesini olumlu karşılamışlardır. Bayar’ın nutkunun partiler arasındaki ilişkileri sakinleştireceği tahmininde bulunmuşlardır (Son Posta 11 Ağustos 1949: 1, 7). Fakat 9 Ağustos İzmir mitingini, partiler arasındaki gerilimi daha da tırmandıracaktır. Zaten bu miting, uzun süredir devam etmekte olan partiler arasındaki çatışmanın bir sonucuydu ve İnönü’nün siyasi gerilimi yumuşatma gayretlerinin başarısız olacağını en önemli somut göstergesiydi.

İzmir mitinginden sonra da Cumhurbaşkanı İnönü, halkla temaslarını sürdürmüştür. İzmir şehir merkezinde çalışmalarını devam ettiren CHP’nin İzmir Belediyesi, İnönü’nün şerefine 11 Ağustos perşembe günü saat 19:00’da bir çay

toplantısı düzenlemiştir. Toplantıya TBMM Başkanı Şükrü Saraçoğlu, İzmir Valisi Osman Sabri Adal, CHP İzmir Bölge Müfettişi Süreyya Örgüven, İzmir ve Manisa CHP milletvekilleri, İzmir Ticaret Odası, Borsa, İhracatçılar Birliği İdare Kurullarıyla meslek heyetleri, sendikalar, yardımseverler derneği ve bunun gibi bazı sosyal dernekler davet edilmiştir. En önemlisi de CHP, DP ve MP partilerinin siyasi temsilcileri de davet edilmiş olmasına rağmen sadece CHP'nin İzmir il başkanı toplantıya katılmış ve diğer iki siyasi partinin il başkanları çeşitli gerekçeler göstererek davete katılmamışlardır (Gençosman 1949: 96-97). DP'nin İzmir mitinginde İnönü protesto edilmiş olmasına rağmen DP'nin söz konusu toplantıya özellikle İnönü'nün emriyle davet edilmesi; bütün tepkilere rağmen onun partiler arasındaki ilişkileri halen düzeltme azminde olduğunu göstermekteydi.

11 Ağustos 1949 tarihli çay toplantısında İnönü; tüccar ve esnaf temsilcilerine önce İzmir'in iktisadi durumu ve gelişimi hakkında değerlendirmelerde bulunmuş ve ardından genel iç ve dış politika üzerine bilgililer vermiştir. Halkla yaptığı temaslardan yola çıkarak tüccar ve esnafra Türkiye'de huzur ve güvenliğin sürdürüleceğine dair teminatlar vermiştir. Gezi süresince halkın kendisinden samimi olarak huzur ve güvenlik istediğini ve bunu da açıkça ifade ettiğini kaydetmiştir. Aynı zamanda İnönü, anayasanın kendisine verdiği yetki ve imkânları kullanarak huzurun korunması ve siyasi partilerin kanun dışına çıkmaması için mücadele edeceğini altını kalınca çizmiştir. Hükûmetin de ülkede huzur ve güvenliğin sarsılmadan devam edebilmesi için önemli yetkilerle donanmış olduğunun bilgisini aktarmış (Gençosman 1949: 97-103) ve böylece tüccar ve esnafın güven içinde faaliyetlerini sürdürebileceklerinin garantisini vermiştir.

12 Ağustos günü de İnönü, İzmir şehir merkezindeki çeşitli fabrikalara giderek işçilerin arasına karışmış, onlarla sohbet etmiş ve hatta onlarla birlikte yemek yemiştir. İç politikaya dair yaptığı çeşitli konuşmalarda özetle, "*Hangi siyasi kanaatte olursanız olunuz, reyinizi kime verirseniz ona veriniz. Ben bunlarla alakalı değilim. Benim alakadar olduğum nokta her siyasi kanaatte bulunan ve bulunmayan vatandaşın birbirine dost olarak çalışması imkânını cemiyet içinde temin etmektir*" mesajını vermiş ve bunu işçiler derin bir anlayışla karşılamış ve onu alkışlarıyla desteklemişlerdir (Gençosman 1949: 103-108; Akşam 13 Ağustos 1949: 1-2). İnönü'nün bu ziyaretinden sonra *Zafer* gazetesinden Mümtaz Faik Fenik, DP'nin bir kongresinde kanunsuz kararlar alındığı bahane edilerek muhalefete karşı haksız bir düşmanlık kampanyasının başlatıldığını öne sürmüş ve iktidarın mahkemeye gitmek yerine siyasi amaçlarla muhalefeti huzursuzluk çıkartmakla ve kanunsuz iş yapmakla suçladığını belirtmiştir. Diğer yandan ortada somut bir huzursuzluk olmadığı halde iktidarın toplumda endişe yarattığını ve bununla da işçi, memur, tüccar ve esnaf tüm çalışanların meşgul edildiğini öne sürmüştür. Siyasi krizlerin, ekonomik krizleri tetiklediği uyarısında bulan Fenik, hükûmetten bu düşmanlık kampanyasını sona erdirmesini ve ülkeye gerçekten hizmet etmesini istemiştir (Fenik-Zafer-, 14 Ağustos 1949: 1, 3).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 13 Ağustos'ta Bayındır ve Ödemiş'e gitmeye karar vermiştir. *Ulus* gazetesinin haberine göre, DP Genel İdare Kurulu, teşkilatlarına bir genelge göndererek İnönü'nün karşılanması yasaklanmış ve diğer vatandaşların da karşılama törenine katılmalarına engel olunması emri verilmiştir. Buna rağmen bazı

DP'liler, Bayındır ve Ödemiş'te İnönü'yü karşılayanların arasına dahil olmuşlardır (Ulus 14 Ağustos 1949: 1)⁸. Tren istasyonundan itibaren sevgi gösteriyle karşılanan İnönü, Türk Hava Kurumu binası önünde toplanan Bayındırlılara yaptığı konuşmasında öncelikle kendisini karşılamaya gelen farklı siyasi partilere mensup vatandaşları selamlamıştır. Ardından devlet başkanı olarak siyasi partilerin mücadelesinde en temel görevinin muhalefetin güven içinde çalışmasını ve kanun dışına çıkmamasını sağlamak olduğunu anlatmıştır. Muhalefetin güven içinde çalışmasını demokratik rejimin temeli olarak gören İnönü, bunu sağlamak için önceki yıllarda çeşitli illeri dolaştığını ve şimdi de bu amaçla dolaşmakta olduğunu aktarmıştır. Siyasi partilerin kanun dışına çıkmaması için bütün gücünü kullanacağını sık sık tekrarlamış ve vatandaşlardan seçimler sırasında birbirlerine düşmanlık beslememelerini, seçim mücadelesini dostluk içerisinde sürdürmelerini öğütlemiş ve halktan destek istemiştir (Son Posta 14 Ağustos 1949: 1, 3). Halkın desteğini arkasına alan İnönü, Ödemiş'e geçmiş ve burada nutkunun büyük bir kısmını serbest seçimler meselesine ayırmıştır. Serbest ve güvenilir bir seçimin gerçekleşmesinde iktidara ve muhalefete görevlerin düştüğü belirten İnönü, hükümetin dürüst bir seçim için gerekli olan birtakım yasal önlemleri hazırlamakta olduğunu bildirmiştir. Muhalefetin rolü ise, hükümete alacağı tedbirlerde yardımcı olmasıdır. Serbest seçimin temel şartı, iktidar ile muhalefetin seçimlerin sonuçlarına tahammül edebilmesinden geçmektedir. İkinci şart ise, seçim esnasında kanun dışına çıkarak şiddet kullanmak suretiyle iktidara gelme düşüncesinin reddedilmesidir. Bu bağlamda İnönü, halka zor kullanarak seçim kazanmanın başta demokratik rejim olmak üzere ülkeye ne gibi zararlar verebileceğini anlatmaya çalıştığını kaydetmiştir. Demokratik rejimin yerleşmesi için ne gibi zorluklarla karşı karşıya kaldığını da sözlerine ekleyen İnönü, *“Türkiye'yi felakete götürecek bir istikameti önlemek için vatandaşlarıma tehlike gördüğüm yolların bütün akıbetlerini söylemek için tek başıma yalnız da kalsam, dünyanın bütün engelleri karşıma da çıksa size, vatandaşlara bağirmaktan, aklımın erdiğini söylemekten asla geri kalmayacağım”* ifadelerini kullanmıştır (Yeni Sabah 14 Ağustos 1949: 1, 7; Ulus 15 Ağustos 1949: 1, 4).

13 ve 14 Ağustos günlerini Ödemiş Gölcük'te dinlenerek geçiren İnönü, 15 Ağustos'ta Tire ve Torbalı'yı ziyaret etmiştir (Gençosman 1949: 123). Bu ziyaretleri sırasında halka yaptığı konuşmalarda yine demokratik rejimin yerleşmesi için serbest seçimlerin temel şartlarının yerine getirilmesinden ve bu konuda iktidara, muhalefete ve vatandaşlara önemli görevlerin düştüğünden bahsetmiştir. Verdiği mesajlarında hiçbir siyasi partiyi incitecek ifadeler kullanmadığını ve zaten amacının siyasi güvenliği sağlamaya çalışmak olduğunu aktarmıştır (Ulus 16 Ağustos 1949: 1, 4). 15 Ağustos gecesini Çamlık istasyonunda geçiren İnönü, 16 Ağustos sabahı Aydın'a hareket etmiştir (Akşam 17 Ağustos 1949: 1).

5. İnönü'nün Aydın Ziyareti ve Yankıları

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, CHP Aydın İl teşkilatının aktardıklarına göre Aydın'da o zamana kadar görülmemiş büyük bir kitle tarafından coşku ile karşılanmıştır (BCA, 490.1.0.0/732.510.2). İnönü'yü karşılayan ve dinleyen on binlerce Aydınlinin

⁸ Aslında DP'nin İkinci Kongresi'nde verilen bir önerge ile yerel heyetler de dahil tüm DP heyetlerinin Çankaya'ya çıkması ve İnönü ile görüşmesi ve onu ziyaret etmesi yasaklanmıştır (Koçak 2016: 533).

arasında başta DP olmak üzere diğer siyasi partilere mensup vatandaşlar da yer almıştır. *Ulus* gazetesinin yorumuna göre, bu durum İnönü'nün Ege'deki muhabbet ve dostluk telkinlerinin ne derecede etkili olduğunu açıkça göstermekteydi (Ulus 17 Ağustos 1949: 4). İnönü, Belediye parkında Aydınlılara hitaben yaptığı konuşmasında son zamanlardaki siyasi gerginlik dolayısıyla vatandaşlar arasında, “*Bu halin sonu ne olacak? Biz bu rejimi yürütemeyecek miyiz, Biz bu rejimi yürütelim derken vatani mi elden kaybedeceğiz?*” gibi endişe dolu soruların dolaştığını kaydetmiş ve kendisinin bu gezileriyle vatandaşın bu yöndeki endişelerine cevap verme amacıyla olduğunu belirtmiştir. Toplumsal huzuru ne pahasına olursa olsun sürdüreceğini aktaran İnönü, Türkiye'nin geleceğinin aydınlık olduğunu belirtmiştir. Huzur ve güvenliğin bütün vatandaşlar tarafından istendiğine değinerek hükûmetin bunu sağlayacak gücünün ve yetkisinin olduğunu, fakat vatandaşın da bunu sağlamada hükûmete yardımcı olması gerektiğini ifade etmiştir. Ardından ülkenin huzurunu kaçıran seçim meselesine de değinerek seçim güvenliğinin yeni bir kanun çıkarmak suretiyle hile ve zor kullanma olaylarının ortadan kalkacağını ve böylece huzurun tesis edilebileceğini belirtmiştir. Oluşturulacak seçim emniyeti ile seçmenleri; seçim sonuçlarının kabulü noktasında tereddüde sevk edecek hiçbir açık kapı bırakılmayacaktır. DP'nin ara seçimlere girmeme ihtimalinin tartışıldığı bu dönemde İnönü, Ekim 1949 ara seçimlerine bütün siyasi partilerin mutlaka katılması gerektiğini ve ara seçimlere girmemek için hiçbir haklı sebebin bulunmadığını söylemiştir. Seçimlere girmek istemeyen partileri veya ülkede huzursuzluk çıkartan siyasi partilerin, vatandaşların uyarılarıyla doğru yola getirilmesi gerektiğini kaydeden İnönü, bu hususta da Aydınlılardan söz almıştır (Aydın 18 Ağustos 1949: 1-4). Daha sonra İnönü, beraberindeki heyetle birlikte Aydınlıların coşkunu sevgi gösterileri arasında 15.40'ta Muğla'ya doğru hareket etmiştir (Ulus 17 Ağustos 1949: 4).

Son Posta gazetesinin başyazarlarından Selim Ragıp Emeç, DP'nin ara seçimlere katılmayacağını kamuoyuna beyan etmesine rağmen İnönü'nün Aydın'daki konuşmasında halktan partilerin kararına rağmen ara seçimlere katılmalarını istemesini eleştirmiştir. Eleştirmesinin nedeni kendisini tarafsız bir devlet başkanı olarak gören İnönü, halkı ara seçimlere katılmaya zorlayarak iktidar partisi CHP'nin bu yöndeki görüşünü yaymaya çalışmıştır. Dolayısıyla Emeç, İnönü'nün ara seçimle ilgili konuşmasını bir ara seçim propagandası olarak algılamış ve İnönü'yü taraf tutmakla suçlamıştır (Emeç-Son Posta-, 18 Ağustos 1949: 1, 7).

Ulus gazetesinin iddiasına göre, İnönü'nün Ege gezisi ve özellikle Aydın'daki faaliyetleri vatandaşlar üzerinde etkisini göstermiştir. Son zamanlardaki karşılama törenlerine bazı DP'lilerin de dahil olması ve DP'nin düşmanlık politikasına bir tepki olarak DP'de istifa haberlerinin gelmesi bunun en açık kanıtıydı. Bu kanıtlardan da yola çıkan *Ulus* muhabiri, Aydın gezisinin tesirini, “*Memleketin yüksek menfaatlerinin hangi yolda olduğunu gözü kararmış siyasetçilerimizden çok daha iyi sezen iyi niyetli vatandaşlar, sürüklenmek istedikleri yolun karanlık sonunu İnönü'nün tuttuğu ışık ile açık bir surette gördüler*” şeklindeki sözleriyle açıklamıştır (Ulus 17 Ağustos 1949: 4). *Ulus* gazetesinden Feridun Osman Menteşeoğlu, dört siyasi partiye mensup vatandaşların yan yana Aydın'da İnönü'yü dinlemesini “*demokraside yeniden doğuş*”

olarak tanımlamış ve bunu bir başarı olarak değerlendirip başarıyı İnönü'ye atfetmiştir (Menteşeoğlu-Ulus-, 18 Ağustos 1949: 2).

6. İnönü'nün Muğla Ziyareti ve Yankıları

Aydın'daki konuşmasından sonra Muğla'ya geçen Cumhurbaşkanı İnönü, çevre ilçe ve köylerden de gelen çok büyük bir kitle tarafından törenle karşılanmış ve Muğla Halkevi'nin balkonundan Muğlalılara seslenmiştir (BCA, 490.1.0.0/732.510.2). İnönü'nün, çok partili düzene geçilmesinden sonra partiler arasındaki ilişkilerde kendisini adeta tarafsız bir hakem olarak halka tanıttığı görülmektedir. Partiler arasındaki şiddet dilinin yükseldiği bir sırada yayınladığı 12 Temmuz Beyannamesi ile partiler arasındaki ilişkileri yumuşattığını öne sürmüştür. 12 Temmuz'dan hemen sonra siyasetçileri yanına alarak halkın arasına karıştığını ve topluma yeni rejimin nasıl olması gerektiğini göstermeye çalıştığını aktaran İnönü, tekrar ortaya çıkan şiddet dili karşısında siyasileri yanına almadan doğrudan doğruya vatandaşlarla temas etmeye başladığını anlatmıştır. Bu yeni yöntemi takip etmesinin nedeni olarak vatandaşların şiddet dilini reddetmesi durumunda partilerin onlara bakarak kendilerine çeki düzen verebilme ihtimalidir. Ardından İnönü, Türkiye'nin uluslararası alanda prestijini artırabilmesinin yolunun, farklı siyasi partilere mensup vatandaşların birbirleriyle dostça anlaşabildiğinin dünyaya gösterilmesinden geçtiğini anlatmış ve vatandaşların birbirine düşman olmamalarını istemiştir. Son olarak serbest seçim meselesine burada da değinen İnönü, huzur ve güvenin sağlanabilmesinin yolunun, siyasi partilerin serbest seçimlerin sonuçlarına saygı göstermelerinden geçtiğini ifade etmiştir (Son Posta 18 Ağustos 1949: 1, 7; Aydın 18 Ağustos 1949: 1,4).

Zafer gazetesi başyazarı Mümtaz Faik Fenik, İnönü'nün Muğla'daki konuşmasından sonra huzur ve güvenin sağlanmasının sadece Türk halkından beklenmesini tuhaf karşılamıştır. Fenik, Türk köylüsünün ve halkının huzursuzluğun meydana gelmesinde herhangi bir sorumluluğu olmadığı halde bütün kanunsuzlukların sorumluluğunun halka yüklenmesini haksızlık olarak nitelemiştir. Hileli 1946 seçimlerini ve seçimler esnasından yaşananları örnek göstererek çok sayıda idare amirinin kanunsuz hareketleri ispatlandığı halde onlar cezalandırılmak yerine ödüllendirilmişlerdir. Huzursuzluğun asıl kaynağı idare amirleri ve hükümet olduğu halde İnönü'nün Türk halkından isteklerde bulunması tamamen yersizdir. İnönü'den beklenen; 1946 seçimlerinde yapılan yolsuzluk ve usulsüzlerin, gelecek seçimlerde tekrarlamaması hususunda idare amirlerinden söz almasıdır (Fenik-Zafer-, 19 Ağustos 1949: 1, 3).

Çok partili düzene geçişte iktidar-muhalefet ilişkilerindeki siyasi güven sorunun temel kaynağı, çoğunlukçu 1924 Anayasasının çok partili düzene uygun hale getirilmemesiydi. 1924 Anayasasında siyasi iktidarı sınırlandırabilecek, muhalefetin varlığını teminat altına alabilecek kontrol ve denetim mekanizmalarına hiçbir şekilde yer verilmemiştir. Bu süreçte anayasa ve seçim yasalarında yeni düzene uygun değişikliklerin yapılması gerektiği fikri ortaya atılmış ve buna CHP tarafından da açıkça karşı çıkılmamıştır. Fakat değişiklikler konusunda da adımlar atılmamıştır. 1950 seçim çalışmalarında İnönü, yeni seçilecek meclisin görevlerini sayarken 1924 Anayasasının "*demokratik hayatın icaplarına*" uyumlu hale getirileceğinden söz etmiş ve böylece bu sorunu 1950 seçimi sonrasına ertelemiştir (Tunç 2020: 665; Demirel 2021: 65-66).

Buradan yola çıkarak İnönü'nün, Ege gezisi sırasında siyasi güvenin sağlanması için yapılması gereken asıl somut adımın ne olduğunu bilmesine rağmen çözümü ertelediği söylenebilir. 1950 seçiminin CHP tarafından kaybedilmesiyle düşünülen anayasa değişiklikleri yapılmamıştır. Yeni iktidar partisi DP'nin de anayasayı demokratikleştirmemesi, partiler arasındaki ilişkileri daha da germiş ve bu durum 27 Mayıs darbesine giden süreçte önemli bir rol oynamıştır (Demirel 2021: 68).

7. İnönü'nün Denizli Ziyareti ve Yankıları

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 17 Ağustos gecesini Goncalı istasyonunda özel treninde geçirmiştir. 18 Ağustos günü saat 10.20'de Denizli'ye ulaşan İnönü'yü, Denizlilerin yanı sıra çevre ilçe ve köylerden gelen halk karşılamıştır. İstasyon meydanını, binaların pencerelerini, sokakları ve caddeleri tamamen dolduran halk; *“kardeş kavgası yapıp düşmanı güldürmeyeceğiz”, “hiçbir zaman birbirimize düşman olmayacağız”, “sevgili İnönü demokrasi ülküsüne ulaşmakta da önderimiz olacaksınız”* şeklindeki pankartları taşıyorlardı. Diğer yandan İnönü'yü karşılamaya gelenler arasında DP yöneticilerinin bütün engellemelerine rağmen DP üyesi vatandaşlar da yer alıyordu (Ulus 19 Ağustos 1949: 4). Bu manzara İnönü'nün söylemlerinin, DP yönetiminin aksine, halk arasında ne yönde bir karşılık bulunduğunu ispatlıyordu.

Denizli Halkevi'nin balkonundan yaptığı konuşmasında İnönü, partiler ve vatandaşlar arasındaki siyasi gerginliği ortadan kaldırmak için yapılması gerekenlere değinmiştir. Daha önceki konuşmalarından pek bir farkı olmayan bu konuşmasında, siyasi partiler arasındaki çekişmeden dolayı vatandaşlar arasındaki ilişkilerin şehir ve köylerde gerginleştiğini ve buna mukabil kendisinin gerilen ilişkileri yumuşatacağını aktarmıştır. Ardından bunun yöntemini anlatmaya çalışmıştır. Artık vatandaşlar, akliselim içerisinde hareket ederlerse siyasi partiler, bundan etkilenerek kanun dışına çıkmak suretiyle iktidarı elde etmeye çalışmayacak, bunun yerine serbest seçim kurallarına riayet ederek iktidara gelmeyi deneyeceklerdir. Bu yola girilmesi halinde ise, ülkenin geleceği, olası her türlü fenalıklardan kurtulmuş olacaktır. Demokratik rejimlerde; iktidar ile muhalefet partilerinin nasıl yarışması gerektiğine de değinen İnönü, bütün siyasi parti yöneticileri ve üyelerinin serbest seçimlerin sonuçlarına kabul edebilecek olgunluğa erişmeleri halinde demokratik rejimin istikrara kavuşacağını anlatmıştır. Seçimlerin ne gibi faziletleri olduğuna kısaca değinerek halktan Ekim 1949 ara seçimlerine mutlaka katılmalarını istemiştir. İçinde bulunulan zamanı; *“Şimdi biz demokratik hayatın hastalık devrinin sonuna gelmişizdir. Akıl devrinin, yapıcı devrin yollarının başındayız”* şeklinde tarif ederek artık seçmenin haklı ya da haksız çok kolay şekilde kavrayabileceğini, dolayısıyla siyasi partilerin korkuya kapıldığını kaydetmiştir. Böylece halkın siyasi fikirlerin de ister istemez doğru yolu bulacağını öne sürmüştür. İnönü, heyecanlı bir şekilde yaptığı konuşmasını sonlandırırken vatandaşlar arasında düşmanlık olmaması yönünde söz istemiş ve vatandaşlar da attıkları sloganlar ve davranışlarıyla olumlu yanıt vermişlerdir (Ulus 19 Ağustos 1949: 1, 4).

İnönü'nün Denizli'de yaptığı konuşmadan sonra DP yöneticisi Samet Ağaoğlu'ndan İnönü'ye yönelik eleştiriler gelmiştir. Ağaoğlu'na göre, İnönü ortaya attığı fikir değerlendirmelerinde tutarsızlık içerisine düşmüştür. Ağaoğlu, İnönü'nün konuşmalarında birtakım tutarsızlıklar bulunduğunu ifade etmiş ve bu tutarsızlıklara

birtakım örnekler vermeye çalışmıştır. Buna göre İnönü, hazırlanacak yeni seçim kanununda dürüstlüğü hâkim olacağını söylerken, geçmiş seçimlerin dürüst bir şekilde yapılmadığını itiraf etmekte ve buna ilaveten eski seçim kanununun uygulanacağı ara seçimlere halkı davet etmektedir. Bu esnada söylediği “*kısmi seçimlere girmemek için haklı sebep görmüyorum*” cümlesi kendi içinde düştüğü tutarsızlığı açıkça ortaya koymaktadır. İnönü’nün içine düştüğü diğer bir tutarsızlığı ise siyasi düşünce ve parti ayrılıkları dolayısıyla vatandaşlardan birbirlerine düşman olmamaları gerektiğini söylerken bir emir tarzında “*seçimlere mutlaka gireceksiniz*” diyerek vatandaşın en doğal hakkı olan seçimlere katılıp katılmama özgürlüğüne müdahale etmektedir. İnönü yine başka bir konuşmasında hiçbir partiyi eleştirmediğini söylediği halde hemen arkasından hükûmetin muhalefete karşı politikasını destekleyici ifadeler kullanarak DP’yi hedef göstermektedir ve böylece partiler arasında taraf tutmaktadır (Ağaoğlu-Demokrat İzmir-, 20 Ağustos 1949: 1, 4).

8. İnönü’nün Nazilli, Selçuk, Kuşadası ve Söke Ziyaretleri

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Denizli’deki konuşmasından sonra Nazilli’ye geçmiştir. İnönü’yü karşılayanlar arasında bazı DP’li vatandaşlar da bulunuyordu. Burada Nazillilere kısa bir konuşma yaparak, (BCA, 490.1.0.0/732.510.2) demokratik rejimin yerleşmesi için özellikle vatandaşların birbirlerine güvenmeleri ve seçim sonuçlarına saygı göstermeleri gerekliliğine temas etmiş ve bu konuda onlardan sözlü teminat almıştır (Aydın 20 Ağustos 1949: 1, 4). 18 Ağustos gecesini Çamlık istasyonunda özel treninde geçiren İnönü, 19 Ağustos günü sırasıyla Selçuk, Kuşadası ve Söke’yi ziyaret etmiştir. Bu üç yerde yaptığı konuşmalarında özetle yine siyasi mücadelelerde vatandaşların bir birlerine düşmanlık göstermemelerini ve kardeşçe birlikte çalışmalarını, seçim sonuçlarına saygı göstermelerini, dolayısıyla demokratik rejimin yerleşmesinde kendisine destek olmalarını istemiş ve 18.30’da İzmir’e dönmüştür (Ulus 20 Ağustos 1949: 1, 5).

9. İsmet İnönü’nün İzmir’den Ankara’ya Dönüşü

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 19 Ağustos günü itibarıyla Ege gezisini tamamlayarak İzmir Alsancak’taki ikametgâhı Demirkonak’a gelmiştir. 21 Ağustos gecesi Ege gezisini sonlandırarak Ankara’ya dönecek olan İnönü, ayrılmadan önce İzmir’deki işçi sendikaları ile çeşitli spor teşkilatlarının düzenlediği çay davetine katılmıştır. Böylece İnönü, İzmir’den ayrılmadan önce İzmirli’lere bir veda konuşması yapma fırsatını yakalamıştır. Toplantının yapılacağı Ada Gazinosu’nun önünü dolduran İzmirli, Cumhurbaşkanının “*Ege gezisinin son nutku*” olarak adlandırılacak konuşmasını canlı olarak dinlemişlerdir. İnönü, deprem dolayısıyla 3 günlüğüne geldiği İzmir gezisini neden uzattığını ayrıntılarıyla birlikte açıklama gereği duymuştur. Buna göre İnönü, İzmir’de vatandaşlar arasında bir düşmanlık tehlikesini görünce bunun ülkeye daha tam sirayet etmeden orada hemen yok edebilmek için gezisinin süresini uzatmıştır. Gezi sırasında vatandaşlara “*düşmanlık afetinden kendilerini ve cemiyetlerini korumalarını*” telkin etmeye çalıştığını ifade eden İnönü, düşmanlık meselesine niçin bu kadar önem verdiğini yakın tarihteki kötü olaylardan örnekler vererek anlatmaya çalışmıştır. İnönü’ye göre bir iç çatışma olan 31 Mart Vakası ile ordunun büyük ve kıymetli parçaları birbirleriyle çatışma içerisine girmiş ve ondan sonra yapılan savaşlar kaybedilmiştir. Yine Türkiye, Kurtuluş Savaşı’nda yabancı

düşmanlardan daha çok iç düşmanlarla savaşmak zorunda kalmıştır. 1923-1937 arası Cumhuriyet döneminde de Türkiye, Dersim ve Ağrı gibi birçok olaylarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Verdiği bu tarihi örneklerle Türklerin de her millet gibi çeşitli sebeplerle birbirlerine düşman olabileceğini anlatmak isteyen Cumhurbaşkanı, kendisinin geçmiş kötü örneklerin bir daha yaşanmaması için mücadele ettiğini vurgulamış, Türkiye'nin dış politikada güçlü olmasının içeride barış, huzur ve milli birlik içerisinde olunmasına bağlı olduğuna işaret etmiştir. Vatandaşların siyasi mücadelelerin telkin ve tesirlerine kapılarak birbirlerine düşman olmayacaklarına dair kendisine çeşitli örnekler sunduklarını ifade eden İnönü, Ege gezisini gönül rahatlığıyla sonlandırdığını ifade ederek, herkese teşekkür etmiştir.

Konuşmasının bir diğer kısmında seçim kanunu meselesine de değinerek partiler arasındaki iç çekişmelerin birleştiği temel noktanın bu olduğunu kaydetmiştir. Seçim kanunu meselesinin 1946'dan 1948'e kadar yapılan kanun değişiklikleriyle temelde çözüldüğünü ve muhalefetin kanun üzerinde yeni istekleri olması halinde hükümetin bu istekleri de yerine getirmeye hazır olduğunu söylemiştir. Seçimler esnasında şiddet politikasının olmaması için hem iktidarın hem de muhalefetin birbirlerine seçim sonuçlarına saygı gösterilmesi noktasında güven vermelerinin gerekliliğine vurgu yapmıştır. İnönü'nün muhalefetten istediği bir diğer husus, seçimleri kazanmaları halinde yeni muhalefet partilerine bugün kendisinin sahip olduğu güveni vermesidir. Bu güven verildiği takdirde tarafların seçim mücadelesi daha yumuşak geçecektir (Ulus 22 Ağustos 1949: 1, 4). Anlaşılacağı üzere 1950 genel seçimleri yaklaştıkça hem iktidar hem de muhalefet birbirlerinden korkmakta ve endişe duymaktaydılar. Bunun çok iyi farkında olan İnönü, bu endişe ve korkulardan kaynaklı partiler arasındaki gerilimi ortadan kaldırmak için hem iktidarı hem muhalefeti rahatlatmaya çalışmıştır.

İnönü'nün bu son nutku vatandaşlar tarafından dakikalarca alkışlanmıştı. Ada Gazinosundan ayrılan İnönü, saat 23:00'te özel treniyle İzmir'den Ankara'ya dönmüştür (Ulus 22 Ağustos 1949: 1, 4). İnönü, 24 Ağustos'ta oğlu Erdal İnönü'ye yazdığı özel bir mektubundaki *"hesapsız sabırdan sonra şirretlik havasını cesaretle durdurdum"* sözleriyle Ege gezisinin amacına ulaştığını kaydetmiştir. *"Sonu iyi olacağına ümitlerim artmıştır"* diyerek de artık siyasi atmosferin yumuşayacağına olan inancını ortaya koymuştur (Koçak 2016: 537-538).

Ege gezisi böylece sonlanırken, CHP'nin bazı yerel teşkilatlarından İnönü'nün Ege gezisi sırasında söylediği nutuklarının broşür haline getirilerek bir nüshasının kendilerine gönderilmesi talebi karşısında CHP Genel Sekreterliği 1949 yılının Ağustos ayında nutukları kitap haline getirmiştir (BCA, 490.1.0.0/732.510.2).⁹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Ege gezisinden sonra 1950 genel seçimlerine kadar Türk siyasal hayatında yaşanan gerginlik; bu gezinin amacına ulaşmadığını göstermektedir. Zira Ege gezisinden sonra partiler arasındaki gerilim daha da

⁹ Söz konusu kitap için bkz. Kemal Zeki Gençosman, *Cumhurbaşkanı İnönü'nün Ege Seyahati*, Ulus Basımevi, Ankara, 1949.

şiddetlenmiştir. Hükûmetten gerekli teminatı alamadığını düşünen muhalefet, Ekim 1949 ara seçimlerine dahi katılmamıştır (Burçak 1979: 188).

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de çok partili düzene geçiş kararı verilmiş ve bunun sonucunda başta DP olmak üzere çok sayıda irili ufaklı siyasi partiler kurulmuştur. Yeni siyasal düzen, beraberinde siyasi mücadeleye bağlı olarak partiler arasında gerginliği ve çatışmayı getirmiştir. Özellikle iktidar partisi CHP ile ana muhalefet partisi DP arasında çeşitli nedenlerden dolayı yaşanan gerilim; yeni düzenin başlamadan biteceği ya da bu düzenin ülkeyi felakete götüreceği noktasında endişelere neden olmuştur. Çok partili düzenin geleceği açısından siyasi krizlerin üst noktalara ulaştığı dönemlerde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, CHP ile DP arasında tarafsız bir hakem rolü üstlenerek siyasi gerilimleri sona erdirmiş ve böylece çok partili düzenin devam etmesini ya da ülkenin felakete sürüklenmesini önlemiştir. Bir devlet başkanı olarak İnönü, CHP-DP arasındaki ilk hakemlik ya da arabulucu rolünü 12 Temmuz 1947 Beyannamesi'ni yayınlamaya üstlenmiştir. 12 Temmuz Beyannamesiyle birlikte CHP-DP arasındaki ilişkiler yumuşamış ve belirli bir süre normal seyrinde takip etmiştir. Fakat DP'nin Haziran 1949'da İkinci Büyük Kongresi'nde aldığı Milli Teminat Andı kararları, CHP-DP arasındaki siyasi atmosferi tekrar gerginleştirmesi üzerine İnönü, ikinci kez partiler arasında arabulucu rolü üstlenmek istemiştir.

Bu sefer Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 30 Temmuz-22 Ağustos 1949 tarihleri arasında Ege bölgesine seyahat düzenleyip halk arasında gezmek, gezi sırasında halka ve partilere çeşitli toplumsal huzur ve barış mesajları vermek suretiyle ülkedeki siyasi gerginliği sona erdirmeyi tercih etmiştir. Aynı zamanda CHP genel başkanı sıfatını taşıyan Cumhurbaşkanı İnönü, Ege gezisi boyunca devlet başkanlığı unvanını kullanmış ve bütün siyasi partileri ve vatandaşları kucaklayıcı konuşmalar yapmak suretiyle ince bir taktik uygulamıştır.

DP'ye göre tam tersi olmakla birlikte, hükûmete ve İnönü'ye göre Milli Teminat Andı nedeniyle Türkiye'de toplumsal bir huzursuzluk, anarşi ve düşmanlık belirmeye başlamıştır. Toplumsal düşmanlığı ve huzursuzluğu ortadan kaldırmak amacıyla Ege gezisini düzenleyen İnönü'nün, yaptığı bütün konuşmalarında hiçbir partiyi açıkça suçlamadan ortadaki sorunu çözmeye çalıştığı görülmektedir.

Vatandaşlar arasında düşmanlığın ya da siyasi şiddetin bir araç olarak kullanılmaya başlandığından sürekli söz eden İnönü, düşmanlığın yayılması halinde Türkiye'nin ne gibi iç ve dış felaketlere maruz kalabileceğini tarihten örnekler vererek halka anlatmaya çalışmış ve onları uyarmıştır. Düşmanlığın sirayet etmesi halinde çok partili düzenin başarısızlığa uğramasının yanı sıra ülkenin bekasının da tehlikeye gireceği uyarısında bulunmasından; İnönü'nün bu süreçte ülkenin dış güvenliği konusunda çok büyük endişelere sahip olduğu sonucu çıkarılabilir.

İnönü, bir yandan toplumsal düşmanlığın ve huzursuzluğun bir sonucu olarak doğabilecek tehlikeler hususunda halkı uyarırken diğer yandan da düşmanlıkla mücadelede vatandaşların desteğini almak için oldukça çaba sarf etmiştir. Daha açık bir ifadeyle İnönü'nün, siyasi gerilimi yatıştırma konusunda muhalefet partilerinden daha çok halkın desteğini almaya çalıştığı söylenebilir. Bu mücadelede halkın desteğini

önceliğine almasında ise, toplumsal barış mesajlarına muhalefetin olumlu yanıt vermemesi ve İnönü'nün seçmenler aracılığıyla muhalefeti ikna etme düşüncesi etkili olmuştur.

1950 seçimi yaklaşırken iktidar ile muhalefetin korku ve endişelerinin farkında olan İnönü, onların bu endişelerinin ortadan kaldırıldığı ya da onlara teminat verildiği takdirde toplumsal huzursuzluğun ve siyasi gerilimin ortadan kalkacağını düşünmekteydi. Bu yüzden endişeleri giderici mesajlar vermeyi ihmal etmeyerek siyasi tansiyonu düşürücü bir yöntem takip etmiştir. Fakat başta siyasi güven olmak üzere ortadaki birçok sorunun asıl kaynağı bazı yönleriyle demokratik olmayan 1924 Anayasası idi. İnönü'nün anayasayı çok partili düzene uygun hale getirmek yerine sorunu ve çözümü başka yerlerde araması siyasete kalıcı çözüm getirmemiştir.

Davranışlarına ve verdiği mesajlara bakarak İnönü'nün kendisini demokratik rejimin devam ettiricisi ve ülkenin güvenliğinin koruyucusu olarak gördüğü söylenebilir. Aynı zamanda Türkiye'nin bekasını devam ettirmenin yanı sıra demokratik rejimi başarıya ulaştırma noktasında da çok kararlı olduğu ifade edilebilir. En önemlisi de çok partili düzenin kötü bir zemin üzerine kurularak bunun sonraki nesillere kötü örnek oluşturmasından endişe duyduğu iddia edilebilir.

İnönü'nün Ege gezisi en başından itibaren DP tarafından farklı algılanması nedeniyle amacına ulaşamamış ve tam tersine CHP-DP ilişkilerinin daha da gerilmesine neden olmuştur. İnönü'nün Ege'deki faaliyetlerinin farklı algılanmasında İnönü'nün önceki yıllarda partiler arasında eşit davranmaması ve halen partili cumhurbaşkanlığı görevini sürdürüyor olması etkiliydi. Bir devlet başkanı olarak maddi ve manevi tüm gücü elinde bulunduran İnönü'nün muhalefeti ortadan kaldırmaya çalıştığı endişesi DP üzerinde hakimdi. DP basının ve yöneticilerinin; gezi boyunca İnönü'ye yönelik eleştiri ve suçlamalarına bakıldığında muhalefetin endişesi apaçıkça görülebilir.

DP, toplumsal huzursuzluğa asıl sebep olanın CHP, İnönü ve onun tek parti zihniyeti olduğunu iddia etmiştir. İnönü ise, parti çatışmalarını körüklememek adına yaptığı bütün konuşmalarında toplumsal huzursuzluğun kaynağının hangi parti olduğu noktasında açıkça isim zikretmemiştir. Her ne kadar İnönü, DP'nin aldığı Milli Teminat Andı dolayısıyla bir toplumsal huzursuzluğun başladığını konuşmalarında ifade etmese de DP'liler, İnönü'nün kendilerini hedef aldığını düşünmüşlerdir. Tepkilerini de gazeteler yoluyla ve en önemlisi de 9 Ağustos İzmir Mitingiyle ortaya koymuşlardır. İzmir Mitingi; DP'liler açısından verdiği mesajlarda hiçbir samimiyet ve inandırıcılık taşımayan İnönü'nün; partiler arası hakemliğinin artık kabul edilmeyeceğinin en büyük işaretiydi.

İnönü'nün Ege gezisi başarıya ulaşamamış olmakla birlikte gezi sırasında demokratik rejimlerde partiler arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiğine dair verdiği öğütler ya da dersler, Türk demokrasi tarihi açısından önemlidir. 27 Mayıs 1960 darbesine giden sürecin birçok nedeni olmakla birlikte en önemli nedenlerinden birisinin partiler arasındaki ilişkilerin normal düzeyinden çıkmış olması düşünüldüğünde İnönü'nün verdiği öğütlerin önemi daha iyi anlaşılabilir.

KAYNAKÇA

Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 490.1.0.0/732.510.2 (20.08.1949).

Kitaplar ve Makaleler

Ahmad, Feroz, 2010, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, 4.Baskı, Türkçeleştiren: Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınları.

Ateş, Ahmet Emre ve Gökçeler, Onur, 2019, "12 Temmuz Beyannamesinin Gölgesinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Yurt Gezileri", *İnsan&İnsan*, Yıl:6, Sayı:21, Yaz 2019, ss.477-492.

Burçak, Rıfki Salim, 1979, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*, İstanbul: Olgaç Matbaası.

Çavdar, Tefik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, 6. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Çavuşoğlu, Hüseyin, 2021, "12 Temmuz Beyannamesi Süreci ve Beyanname'nin Türkiye Siyasal Hayatına Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 23, ss.141-154.

Çelebi, Onur, 2017, "Taşradan Demokrasiye Açılan Kapı: İsmet İnönü'nün 14-26 Eylül 1947 Tarihli Yurtiçi Gezisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 10, Sayı 54, ss. 279-297.

Demirel, Tanel, 2021, *Türkiye'nin En Uzun On Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erim, Nihat, 2005, *Günlükler 1925-1979*, Cilt 1, Haz. Ahmet Demirel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Eroğul, Cem, 2003, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 4.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Eroğul, Cem, 2013, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Derleme: İrvın C. Schink, Eahmet Tonak, 6. Baskı, İstanbul: Belge Yayınları, 173-231.

Feroz ve Turgay Ahmad, Bedia, 1976, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Gençosman, Kemal, Zeki, 1949, *Cumhurbaşkanı İnönü'nün Ege Seyahati*, Ankara: Ulus Basımevi.

Goloğlu, Mahmut, 2012, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-III 1939-1945: Milli Şef Dönemi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Güngör, Süleyman, 2004, *Muhalefette CHP*, Ankara: Alternatif Yayınları.

Haytoğlu, Ercan, 2011, “İnönü Döneminde Türkiye’de Siyasal Yaşam (1938-1950)”, Ed. Süleyman İnan & Ercan Haytoğlu, Yakın Dönem Türk Politik Tarihi, 3. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 77-114.

Karataş, Murat, 2021, “Türk Siyasal Hayatında Demokrat Parti (1946-1960)”, Ed. Murat Karataş, Türk Demokrasi Tarihi (1945-1980) Liderler, Partiler ve Seçimler, İstanbul: Efe Akademi, 39-70.

Karataş, İsrail, 2020, “Demokrat Parti’nin Cumhuriyet Halk Partisi İle Koalisyon Hükümeti Kurma Girişimi”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 16, Sayı 32 (Güz 2020), ss. 551-582.

Karpat, Kemal, 2015, *Türkiye Demokrasi Tarihi*, 6.Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.

Koçak, Cemil, 2013, “Siyasi Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Yayın Yön: Sina Akşin, 12.Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi, 127-224.

Koçak, Cemil, 2016, *Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950): Uzlaşma*, Cilt:5, İstanbul: İletişim Yayınları.

Timur, Taner, 2003, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Toker, Metin, 1990, *Tek Partiden Çok Partiyeye 1944-1950*, İkinci Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Tuncer, Erol, 2002, *Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-1999)*, Ankara: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Yayınları.

Tunç, Bilal, 2020, Türk Anayasa Tarihinde 1961 Anayasasının Yeri ve Önemi, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XVII, Sayı: 67, ss. 657-692.

Tunç, Bilal, 2018, *DP ile CHP Anlaşmazlıkları Bağlamında İsmet İnönü’nün 1952 Yılı Ege ve Marmara Bölgesindeki Gezileri ve Basına Yansımaları*, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 15, ss. 70-93.

Unat, Kadri, 2011, “Cumhuriyet Halk Partisi’nde Nevi Şahsına Münhasır Bir Muhalif Grup: Otuzbeşler”, *Ankara Üniversitesi Türkiye İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 48, Güz 2011, ss.839-867.

Uran, Hilmi, 2008, *Hatırlarım*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sürelili Yayınlar (Gazeteler)

“80 Bin Kişinin İştirakiyle...”, *Demokrat İzmir*, 9 Ağustos 1949, s. 1.

“80 Bin Kişinin Katıldığı Miting, Hadisesiz Geçti”, *Yeni Sabah*, 10 Ağustos 1949, s. 1.

“Ankara’daki Tefsirler”, *Yeni Sabah*, 30 Temmuz 1949, s. 5.

“Bayar İktidara Cevap Veriyor”, *Zafer*, 2 Ağustos 1949, s. 1, 5.

“Bayar’ın Kat’i Konuşması Karşısında”, *Zafer*, 11 Ağustos 1949, s. 1, 6.

“Bayar’ın Nutkunun Tam Metni”, *Zafer*, 10 Ağustos 1949, s. 1, 6.

- “C. Bayar’ın İktidara Kat’i İhtarı”, *Zafer*, 10 Ağustos 1949, s. 1, 6.
- “Celal Bayar Beklenen Nutkunu Dün Söyledi,” *Akşam*, 10 Ağustos 1949, s. 1.
- “Celal Bayar’ın Hükümete Cevabı”, *Akşam*, 29 Haziran 1949, s. 1-2.
- “Celal Bayar’ın Nutku”, *Akşam*, 10 Ağustos 1949, s. 1-2.
- “Cumhurbaşkanı Çeşme, Urla ve Seferihisar’a Gitti”, *Ulus*, 3 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- “Cumhurbaşkanı Deprem Bölgesini Geziyor”, *Ulus*, 2 Ağustos 1949, s. 1, 3.
- “Cumhurbaşkanı Dün De Menemen ve Foça’ya Gitti”, *Son Posta*, 5 Ağustos 1949, s. 1, 7.
- “Cumhurbaşkanı Dün İzmir’e Hareket Etti”, *Akşam*, 30 Temmuz 1949, s. 1, 4.
- “Cumhurbaşkanı İnönü, Dün İzmir’e Vardı”, *Akşam*, 31 Temmuz 1949, s. 1.
- “Cumhurbaşkanımız Bayındır ve Ödemiş’te”, *Ulus*, 14 Ağustos 1949, s. 1.
- “Cumhurbaşkanımız Dün Gece Ankara’ya Hareket Etti”, *Ulus*, 22 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- “Cumhurbaşkanımız Menemen ve Foça’da”, *Ulus*, 5 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- “Cumhurbaşkanımızın Aydınlılara Hitapları”, *Aydın*, 18 Ağustos 1949, s. 1-4.
- “Cumhurbaşkanımızın Ödemiş’teki Nutku”, *Ulus*, 15 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- “Çengelköylülerin Toplantısı”, *Akşam*, 8 Ağustos 1949, s. 1.
- “D. Parti İzmir’de Büyük Bir Miting Yapacak”, *Yeni Sabah*, 6 Ağustos 1949, s. 1, 5.
- “D.P. Kongresinde”, *Ulus*, 23 Haziran 1949, s. 3.
- “Dağ Fare Doğurdu”, *Ulus*, 10 Ağustos 1949, s. 1, 6.
- “Demokrat Parti Kongresinden İntibalar”, *Akşam*, 24 Haziran 1949, s. 1.
- “Demokrat Partinin Bugünkü Mitingi”, *Akşam*, 9 Ağustos 1949, s. 1.
- “Demokrat Partinin Büyük İzmir Mitingi Bugün Yapılıyor”, *Son Posta*, 9 Ağustos 1949, s. 1, 3.
- “Demokratlar İnönü’yü Neden Karşılamadılar?”, *Yeni Sabah*, 2 Ağustos 1949, s. 1, 6.
- “Denizli’deki Muazzam Karşılama”, *Ulus*, 19 Ağustos 1949, s. 4.
- “Devlet Başkanı Aydın’da”, *Ulus*, 17 Ağustos 1949, s. 4.
- “DP Genel Kurulu Bugün İzmir’de Toplanıyor”, *Demokrat İzmir*, 5 Ağustos 1949, s. 1, 6.
- “DP Genel Kurulu Bugün Toplanmaya Karar Verdi”, *Son Posta*, 5 Ağustos 1949, s.1, 3.
- “Eğer İcap Ederse Bütün Teşkilat 48 Saat İçinde DP’nin Kudretini Ortaya Koyabilir”, *Demokrat İzmir*, 1 Ağustos 1949, s. 1.
- “Genel Sekreterin Demeci”, *Ulus*, 29 Haziran 1949, s. 1.
- “Gözleri Kararmış Siyasetçilere Ders”, *Ulus*, 17 Ağustos 1949, s. 4.
- “Hilmi Uran, Celal Bayar’a Cevap Verdi”, *Akşam*, 4 Ağustos 1949, s. 1, 7.

- “İnönü Bayındırlılara Hitabesinde Dedi Ki”, *Son Posta*, 14 Ağustos 1949, s. 1, 3.
- “İnönü Birkaç Güne Kadar Ankara’ya Dönecek”, *Akşam*, 17 Ağustos 1949, s. 1.
- “İnönü Bugün Karaburun Deprem Bölgesine Gidiyor”, *Son Posta*, 1 Ağustos 1949, s. 1.
- “İnönü Dün Fabrikaları Gezdi”, *Akşam*, 13 Ağustos 1949, s. 1-2.
- “İnönü Dün Manisa’da Mühim Bir Konuşma Yaptı”, *Akşam*, 8 Ağustos 1949, s. 1-2.
- “İnönü İzmir’de Halkla Hasbihaller Yapıyor”, *Ulus*, 4 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- “İnönü İzmir’den Ayrıldı”, *Yeni Sabah*, 8 Ağustos 1949, s. 5.
- “İnönü Kemalpaşa’da Mühim Bir Nutuk Söyledi”, *Akşam*, 6 Ağustos 1949, s. 1-2.
- “İnönü Kınık, Bergama ve Dikili’de”, *Ulus*, 9 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- “İnönü Kınık, Bergama ve Dikili’yi Ziyaret Etti”, *Akşam*, 9 Ağustos 1949, s. 1-2.
- “İnönü Muğlalılara Hitap Etti”, *Son Posta*, 18 Ağustos 1949, s.1, 7.
- “İnönü Seçim Hakkındaki Düşüncelerini Açıkladı”, *Yeni Sabah*, 14 Ağustos 1949, s. 1, 7.
- “İnönü Yeni Bir Siyasi Hayatın Başlayacağını Bildirdi”, *Son Posta*, 9 Ağustos 1949, s. 7.
- “İnönü Zلزele Bölgesinde Alınan Tedbirleri Görecek”, *Son Posta*, 30 Temmuz 1949, s.1, 7.
- “İnönü, İzmir’de”, *Ulus*, 31 Temmuz 1949, s. 1, 3.
- “İnönü, Kemalpaşalıılara Dün Hitabede Bulundu”, *Yeni Sabah*, 6 Ağustos 1949, s. 1, 5.
- “İnönü, Soma’da”, *Ulus*, 8 Ağustos 1949, s. 4.
- “İnönü’nün Aydın’daki Nutku”, *Ulus*, 17 Ağustos 1949, s. 4.
- “İnönü’nün Denizli’deki Hitabesi”, *Ulus*, 19 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- “İnönü’nün Egedeki Mühim Nutukları”, *Ulus*, 8 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- “İnönü’nün İzmir Seyahati”, *Zafer*, 1 Ağustos 1949, s.1, 6.
- “İnönü’nün Kemalpaşa’daki Mühim Nutku”, *Ulus*, 6 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- “İnönü’nün Kırkağaç Nutku”, *Ulus*, 8 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- “İnönü’nün Seyahati Alakasız Geçiyor”, *Demokrat İzmir*, 6 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- “İnönü’nün Torbalı ve Tire’deki Nutukları”, *Ulus*, 16 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- “İnönü-Bayar Mülakatı Bahis Mevzuu Değildir”, *Zafer*, 31 Temmuz 1949, s. 1, 5.
- “İzmir ve Civarı Dün Şiddetli Bir Deprem Tehlikesi Geçirdi”, *Demokrat İzmir*, 24 Temmuz 1949, s. 1, 6.
- “Kongreden İntibalar”, *Akşam*, 21 Haziran 1949, s.1-2.
- “Manisalıılar 80 Kamyonla İzmir’e Geliyorlar”, *Yeni Sabah*, 9 Ağustos 1949, s. 5.
- “Milli Husumet Andı”, *Akşam*, 4 Ağustos 1949, s. 1.

- “Milli İrade Muhakkak Tezahür Etmelidir”, *Zafer*, 26 Haziran 1949, s. 1, 6.
- “Miting Nutkunun Tahlili”, *Ulus*, 11 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- “Muğla’daki Önemli Nutukları”, *Aydın*, 18 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- “Muhtelif Tefsirler”, *Akşam*, 31 Temmuz 1949, s. 1.
- “Niçin Yasak?”, *Demokrat İzmir*, 9 Ağustos 1949, s. 1.
- “Nutkun Siyasi Gerginliği Yatıştırması Bekleniyor”, *Son Posta*, 11 Ağustos 1949, s. 1, 7.
- “On Binlerce İzmirli Mitingi Bekliyor”, *Zafer*, 7 Ağustos 1949, s. 1, 6.
- “Sayın İnönü’nün Nazilli ve Sökelilere Hitapları”, *Aydın*, 20 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- “Selçuk, Kuşadası ve Söke’de”, *Ulus*, 20 Ağustos 1949, s. 1, 5.
- “Tertip Heyetinin Beyannamesi”, *Zafer*, 9 Ağustos 1949, s. 6.
- “Türkiye’nin Siyasi Tarihinde Yeni Bir Dönüm Noktası”, *Demokrat İzmir*, 9 Ağustos 1949, s. 1.
- Feridun Osman Menteşeoğlu, “Demokraside Yeniden Doğuş”, *Ulus*, 18 Ağustos 1949, s. 2.
- “Hükümetimiz Dün Akşam Bir Tebliğ Yayınladı”, *Ulus*, 28 Haziran 1949, s. 1, 5.
- Mümtaz Faik Fenik, “Artık Durunuz! Dedikodu Kafi!”, *Zafer*, 14 Ağustos 1949, s. 1, 3.
- Mümtaz Faik Fenik, “İdare Amirleri ve İnönü”, *Zafer*, 19 Ağustos 1949, s. 1, 3.
- Mümtaz Faik Fenik, “İnönü’nün İzmir Seyahati ve Manası”, *Zafer*, 2 Ağustos 1949, s. 1, 3.
- Mümtaz Faik Fenik, “İzmir Büyük Bir Gün Yaşıyor”, *Zafer*, 9 Ağustos 1949, s. 1, 5.
- Mümtaz Faik Fenik, “Sayın Milli Şefimiz Hoş Geldiniz!”, *Zafer*, 7 Ağustos 1949, s. 1, 3.
- Osman Kapani, “DP’yi Yeni Bir 12 Temmuz’a Götürmek İstiyorlar”, *Demokrat İzmir*, 5 Ağustos 1949, s. 1, 6.
- Samet Ağaoğlu, “Son Mitingin İfade Ettiği Büyük Mana”, *Demokrat İzmir*, 9 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- Samet Ağaoğlu, “Tezatlarda İçinde”, *Demokrat İzmir*, 20 Ağustos 1949, s. 1, 4.
- Samet Ağaoğlu, “I. İnönü Halk Arasında ve Bir Anayasa Meselesi”, *Demokrat İzmir*, 8 Ağustos 1949, s. 1.
- Selim Ragıp Emeç, “Devlet Başkanı ve Ara Seçimler”, *Son Posta*, 18 Ağustos 1949, s. 1, 7.